

УДК 81'373.46

В. Я. Жалай, канд. філол. наук, доц.
orcid.org/0000-0001-6735-6966,

Т. Г. Линник, канд. філол. наук, ст. наук. співроб.,
orcid.org/0000-0002-2344-4726,

А. Ф. Пархоменко, канд. філол. наук, доц.,
orcid.org/0000-0002-6554-3247,

І. І. Рахманова, доц.,
orcid.org/0000-0003-3615-9921,

Л. М. Рубашова, канд. філол. наук, доц.
orcid.org/0000-0001-7303-1850

ПОЛІТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

The paper aims at considering the current processes and dynamics specific for modern Ukrainian vocabulary of political discourse, sources and mechanisms of its expansion as compared to the period before 2000. The study is based on a large body of texts of contemporary popular Ukrainian-language internet sources illustrating semantic features and usage of sociopolitical terms, as well as linguistic and other relevant (political, historical, legal) dictionaries and encyclopedias. The paper analyses developments in the composition and meanings of sociopolitical terms, in particular changes in the semantics of terms due to adding new meanings or replacing the words which contain an ideologically marked component with ideologically neutral ones; the current use of archaic or rare lexemes (terms), either native or borrowed ones with identical or somewhat changed meanings (revitalisation of terms); modern and earlier lexical borrowings; semantic borrowings (calques). Owing to a pronounced tendency to lower linguistic standards and to blur the distinctions of different registers in modern Ukrainian, along with a trend to extensively use spoken terms, slang, and jargon, the role and place of slang and jargon as components of modern Ukrainian political discourse are discussed.

Key words: social and political lexicon, change in semantics, recent and older borrowing, jargon, political discourse.

Метою дослідження є виявлення процесів розвитку й динаміки лексичного складу сучасної української мови в сфері політичного дискурсу порівняно з періодом до 2000 року, а також джерел і шляхів його поповнення. Матеріалом для дослідження стали масиви текстів сучасних популярних україномовних інтернет-видань з прикладами, що ілюструють семантику та особливості уживання соціально-політичних термінів, лінгвістичні та інші відповідні політологічні, історичні, юридичні лексикографічні джерела. У статті аналізуються зміни в складі та семантиці соціально-політичних утворень, зокрема, зміни в семантиці термінів через додавання нових значень або заміни значення в лексемах з ідеологізованим компонентом на лексеми без нього, використання застарілих або рідко вживаних слів (термінів), як питомих, так і давно запозичених, у тожозначних або децю змінених значеннях (ревіталізація), новітні та давніші лексичні запозичення, семантичні запозичення (кальки). У зв'язку з виразною тенденцією до пониження стилів, розмиванням їх меж та послабленням їх стандартів, тенденцією до розширення сфери вжитку розмовних та жаргонізованих лексичних елементів у сучасній українській мові загалом, обговорюється роль і місце жаргонізованої лексики як компонента сучасного політичного дискурсу.

Ключові слова: соціально-політичний лексикон, зміна в семантиці, новітнє лексичне та семантичне запозичення, жаргонізм, політичний дискурс.

Цель исследования состоит в определении процессов развития и динамики лексического состава современного украинского языка в сфере политического дискурса по сравнению с

периодом до 2000 года, источников и путей его пополнения. Материалом для исследования стали массивы текстов современных популярных украиноязычных интернет-изданий с примерами, иллюстрирующими семантику и особенности употребления социально-политических терминов, лингвистические и другие специальные (исторические, политологические, юридические) лексикографические источники. В статье анализируются изменения в составе и семантике социально-политических образований, в частности, изменения в семантике терминов вследствие появления новых значений или замены значения в лексемах с идеологизированным компонентом на лексемы без него, использование устаревших или редко употребляемых слов, как исконных, так и давно заимствованных, в тождественных или несколько измененных значениях (ревитализация), новейшие или более давние лексические заимствования, семантические заимствования (кальки). В связи с отчетливой тенденцией к понижению стилей, размыванием их границ, тенденцией к расширению сферы употребления разговорных и жаргонных лексических элементов в современном украинском языке в целом, обсуждается роль и место жаргонной лексики как компонента современного политического дискурса.

Ключевые слова: социально-политический лексикон, изменение в семантике, новейшее лексическое и семантическое заимствование, жаргонизм, политический дискурс.

Останні десятиріччя засвідчили потужні зміни як у складі, так й у функціонуванні українського лексикону, спричинені переважно позамовними чинниками, — політичними, економічними, соціальними, науковими, технічними. Поповнення складу новими номінаціями супроводжувалося також відродженням архаїчних назв, зміною (більшою чи меншою мірою) семантики лексем, а також їхніх функціональних особливостей. У цій проблематиці можна виділити два основні моменти — співвідношення питомих лексем або давніх запозичень, добре вкорінених в українській мові через їх пристосованість до орфоепічних та граматичних норм, і новітніх запозичень, які можуть отримувати нейтральну або позитивну оцінку, активно входячи у мовленнєву практику суспільства, або ж можуть викликати суперечки щодо обґрунтованості їхнього запозичення.

Другий блок проблем стосується ставлення компетентних мовців до сприйняття чи заперечення доцільності уживання та уведення в обіг окремих лексем чи їх шарів, що виникли в побутово-розмовній чи жаргонізованій сфері.

Метою цього дослідження є виявлення загальних для сучасної української мови процесів розвитку й динаміки лексичного складу у сфері політичного дискурсу, джерел і шляхів поповнення соціально-політичної термінології, ролі питомих та запозичених одиниць або їх компонентів. Матеріал для дослідження добирався із сучасних популярних україномовних інтернет-видань з прикладами, які ілюструють семантику й особливості уживання лексем із соціально-політичним змістом. При аналізі семантики додатково використовувалися відповідні лінгвістичні й інші (політологічні, історичні, юридичні) лексикографічні джерела. **Актуальність** проблематики впливає як із характеру досліджуваних одиниць, котрі мають яскраво виражену мобільність та змінність складу й семантики, так із вивчення реального стану взаємозв'язку цих одиниць. **Новизна** полягає у введенні в обіг нового матеріалу, а також комплексній характеристиці аналізованих термінів.

Суспільно-політична лексика та термінологія (СПЛ) складна насамперед відсутністю чітких меж, порівняно з іншими термінологічними системами. Пояснити цей стан речей можна тим, що в сучасному світі багато економічних, культурних і навіть технічних явищ стають об'єктами політики через процеси, які відбуваються як всередині країн, так й у світі. Наприклад, нібито суто технічне використання комп'ютерних технологій переросло в глобальні проблеми кібертероризму, кібератак, кібербезпеки тощо, тобто стали важливими політичними проблемами.

Політична термінологія (ПТ) до останнього часу займала хистке місце у термінологічній системі української мови. Це виявлялося навіть у способі називання одиниць, якими позначалася поняття, що стосувалися політичного життя. До початку 90-х рр. минулого століття для позначення політичних реалій, подій, стосунків тощо найрізноманітнішого характеру в мовознавчих студіях перевага надавалася терміну *соціально-політична, суспільно-політична*, значно рідше *політична лексика (та термінологія)*. Ця тенденція домінує і тепер. У передмові до словника іншомовних слів за ред. О. С. Мельничука розуміння політичної термінології було сформульовано таким чином: «Суспільно-політична термінологія словника представлена найважливішими і найпоширенішими *політичними, економічними, філософськими, історичними, соціологічними* термінами іншомовного походження» (*курсів наш — Жалай та ін.*)» (Мельничук 1974, с. 3). Однак вона не обмежується згаданими сферами, оскільки подаються також терміни з галузі міжнародного права, дипломатії, юриспруденції. Більше того, включено терміни з етики, естетики, всіх жанрів літератури й мистецтва (Мельничук 1985, с. 3).

Свого часу А. А. Бурячок нарікав на відсутність словників соціально-політичної термінології (Бурячок 1983, с. 12), знаходячи виправдання їх відсутності в особливостях цієї термінології, зокрема нечіткості визначення цього шару лексики, відмежування його від права, історії, економіки тощо (там само, с. 13). Сучасна ситуація відрізняється тим, що з появою політології як науки, розробкою й уточненням її проблематики, а також з урахуванням міжнародного досвіду видань словників політичної термінології, частина яких була перекладена на українську мову, сформований солідний ґрунт для створення спеціальних словників. Більшість з них стали надбанням громадськості протягом короткого часу, з кінця 90-х 20 ст. до середини першого десятиліття нового тисячоліття. Вони існують як у друкованому (паперовому), так і в електронному вигляді, при цьому кількість останніх зростає. Термінологічний склад політичних (політологічних) термінів словників та енциклопедій (*політичний* і *політологічний* у таких контекстах є синонімами) заслуговує на спеціальну увагу як фахівців цієї галузі знання, так і мовознавців, і термінологів передусім. Ця ділянка досліджень практично відсутня, хоча навіть побіжний огляд існуючих україномовних політичних чи політологічних енциклопедій та словників вражає різноманітністю термінів, що включені до них, особливо тих, які не становлять ядро цієї термінології. Для ілюстрації звернемося до словника (Ткач, Косів 2012), де зазначаються

основні (ключові) категорії політології, до яких належать політична влада, устрій, система і структура влади, час, поле і простір влади, силові структури, компетенція влади, її потенціал і стабільність, цінності, символізм та ін. (там само, с. 3). Разом з тим у словник увійшли такі терміни та номенклатурні назви, як *Антарктида, Арктика, архіпелаг, артефакт, геном, генезис, Біблія, інформатика, маркетинг, менеджмент, моніторинг*. Інші політологічні словники також часом включають номенклатурні назви — найменування парків, національних заповідників тощо.

За А. А. Бурячком, суспільно-політична термінологія — це особливий шар термінологічної лексики, що посідає проміжне місце між функціонально обмеженими терміносистемами, позбавленими емоційно-експресивного забарвлення, і загальноживаною літературною лексикою, з якою постійно інтерує, що робить диференційну межу між ними мінливою, рухливою (с. 22–23). На лабільність та хисткість меж соціально-політичної термінології вказують і сучасні дослідники (Карабута 2013; Стишов 2019, Снісаренко 2009 та ін.).

Суперечки щодо умотивованості оцінки цих одиниць як термінів точилися протягом тривалого часу. Обґрунтованість віднесення соціальних, політичних чи соціально-політичних найменувань до сфери термінології (а не лексики з відповідною семантикою) аргументували нечисленні дослідники, переважна більшість яких і в той час, і нині надає перевагу термінам *суспільно-політична лексика* або *соціально-політична лексика*. Цікаво, що в працях В. В. Акуленка, які стосувалися називання явищ, діячів в радянському партійному будівництві на початку 20 ст., фігурує лексема *термін(и)*, а не *лексика*, хоча такі назви, як *слова*, або нейтральне *утворення* («*образовання*») також знаходять там своє місце (Акуленко 1960). Втім, якщо брати до уваги ширший контекст, то стає абсолютно зрозумілим, що йдеться і про слова теж, адже терміни мають мовну оболонку і мають спільні характеристики зі словами (лексемами), особливо, коли йдеться про реалізований чи можливий словотвірний потенціал певних термінологічних одиниць (напр., суфіксація, префіксація, словоскладання тощо). Оскільки в науковому мовознавчому середовищі, яке в основному опікувалося проблемами термінології, панувала думка на користь розгляду суспільно-політичних назв як нетермінів, це мало вплив і на те, як могли називатися досліджувані одиниці. Уведення етимолого-історичного аспекту до вивчення шляхів становлення та функціонування таких утворень ще більше посилювало аргументацію на користь суто лексикологічного підходу, а, отже, і віднесення номінацій, що стосувалися політичного життя, до сфери лексикології, а не термінології.

Особливо яскраво метаморфози в найменуванні цих одиниць проявляються при зміні науково-дослідницьких парадигм, що можна бачити на прикладі СПТ. Принагідно зауважимо, що в англомовній практиці використовується такі терміни, як *political terminology, political terms, political words, political vocabulary, political jargon*.

Розбіжності в поглядах на те, що можна включати в політичну лексику, є також наслідком неоднакового розуміння терміну *політика*, яке в переважній більшості спеціальних словників та енциклопедій тлумачиться як «мистецтво керування державою».

Поza тим, політична («суспільно-політична») мова є складною та динамічною системою, оскільки перебуває в постійному русі, розвиваючись і удосконалюючись. Вона призначена для політичної комунікації, отже, і для просування певних ідей, емоційного впливу на громадян, вироблення суспільного консенсусу, а тому динамічно відображає політичну реальність, коригується нею і водночас бере участь в її (політичної реальності) створенні та відозмінюванні» (Хома 2015б, с. 50).

Підходи до вивчення політичної термінології можуть відрізнятися. Здебільшого суспільно-політична термінологія вивчається мовознавцями, що накладає певний відбиток на аспекти дослідження і кількість аналізованого матеріалу. Наразі варто, на нашу думку, відрізнити ядро суспільно-політичної лексики, яке стосується чисто політичних функцій держави і недержавних установ, і лексику політичного дискурсу, яка є мінливою і залежною від політичної ситуації в той чи інший історичний момент. З цього погляду, навіть економічні, культурні чи історичні терміни можуть вважатися суспільно-політичними термінами, коли вони набувають політичної ваги, бо вживаються у політичному дискурсі (тобто «політизуються»). На нинішньому етапі дослідження СПТ отримують новий імпульс, чому сприяють в основному позамовні чинники, хоча мовні чинники також відіграють свою роль. Детальну класифікацію екстралінгвістичних чинників, що впливають на розвиток і формування суспільно-політичної термінології подає О. А. Стишов (2019, с. 260), включаючи новітні технології, а саме інформатизацію та комп'ютеризацію українського суспільства; вибір Україною європейського шляху розвитку та відкритість сучасного українського суспільства для різноманітних міжнародних зв'язків; пов'язане із глобалізацією посилення міжнаціональних та особистих контактів у галузі політики, економіки, науки, техніки, навчання й освіти, спорту, культури, туризму тощо; міграційні процеси; демократизацію і лібералізацію в Україні, відсутність цензури в ЗМІ та інтернеті; військові конфлікти й війни світі та ряд інших.

До мовних чинників автор зараховує такі, як системність мови; номінативну потребу в називанні нової реальності через брак відповідного поняття в мові; принцип мовної економії; практичну потребу семантичного або стилістичного розмежування номінацій для близьких за змістом, але не тотожних явищ, реальностей тощо; прагнення до новизни та свіжості, емоційності й експресивності; дію аналогічних тенденцій тощо (там само, с. 261).

Найбільш розробленим у мовознавстві є формальний аналіз, спрямований на вивчення словотвірних особливостей соціально-політичної лексики. Зокрема, значна увага приділяється різним граматичним способам творення цього класу лексем, і, як зазначає О. А. Стишов (2019), в сучасних новотворах найчастішими є такі традиційні способи, як морфологічні (афіксація,

словоскладання), а також зміни у синтагматичних та парадигматичних зв'язках (також Костюк 2018). Шляхами поповнення складу СПТ прийнято вважати використання питомих мовних засобів, запозичень, а також питомих елементів разом із запозиченими. Однак статистики з приводу того, які саме засоби є домінуючими у формуванні нових термінів і чи є СПТ відмінними від загальноживаних, не надавалося. Не менш важливим є питання, яке функціонально частотне навантаження мають терміни, котрі відрізняються способами словотворення від загальноживаних слів. Як і порівняння СПТ, наприклад, з фізичною чи іншою термінологією, що могло б пролити світло на специфіку використання словорчих засобів.

Оскільки суспільно-політична термінологія є дуже мінливою, то важливим завданням є відстеження тенденцій функціонування окремих її шарів, які увиразнюються при порівнянні сучасного лексиону з лексионом попереднього періоду. Вивчення суспільно-політичної термінології є тим більш вагомим, якщо взяти до уваги той факт, що вона становить одну із найчисельніших термінологічних груп в українській мові. За даними Л. М. Томіленко (2015), історична термінологія (а вона входить до суспільно-політичної) є найчисленнішою в 11-томному Словнику української мови (СУМ), де друге місце належить технічній термінології (с. 45). Авторка провела порівняльний аналіз різних термінологій на базі двох лексикографічних видань — СУМі-11 і СУМі-20. Було виявлено зростання економічної термінології в СУМі-20 більше, ніж удвічі, порівняно з СУМом-11. Чинники такого збільшення лежать у соціально-політичній площині, які включають зміни політичної й економічної ситуації в Україні, перехід до ринкової економіки, розвиток фінансової сфери. На мовному рівні це виявилось в появі нових номінацій, які є переважно прямими запозиченнями з англійської мови (с. 70). Така ж тенденція була виявлена і для історичної термінології. Зростання вдвічі історичних номінацій в реєстрі СУМу-20 відбулося за рахунок слів на позначення об'єктів, явищ, понять, осіб тощо, які належать до всесвітньої історії та історії України різних періодів, що існували, але не були зафіксовані в СУМі-11 (с. 72). Крім того, поповнення лексиону супроводжувалося змінами в трактуванні ідеологічно забарвлених давніших слів, що ілюструється такими прикладами, як *білогвардієць*, *більшовизм*, *денікінець* (с. 73).

Ці факти цікаво порівняти з іншими галузями наукового знання. Виявляється, що найбільші поповнення відбулися в термінології біології (майже 300 % збільшення), медицини, геології (понад 200 %), фізики (близько 150 %), лінгвістики (понад 100 %), історії (понад 80 %), а також інформатики, яка була скупю представлена в СУМі-11 (Томіленко 2015, с. 79). В абсолютних цифрах картина виглядає по-іншому, оскільки процентне відношення залежить від попередньої кількості реєстрових слів у СУМі-11.

Г. А. Заварзіна (2007) звернула увагу на ряд явищ у зміні російської суспільно-політичної лексики, які становлять певний інтерес і для української мови. Передусім це стосується зняття ідеологізованих смислів, до яких належать денотативні семи, що кваліфікують явище, позначуване як наукове

чи ненаукове (наприклад, *геополітика*), аксіологічні тлумачення з оцінкою чогось як прогресивного чи реакційного (*багатопартійність*, *плюралізм*, *космополітизм*), чи того, що відповідає морально-етичним поняттям, як справедливості чи несправедливості, чи аморальності (*капіталізм*, *опозиція*, *поміщик*, *більшовик*).

Подібне відбувалося і в українській мові. Зміни зачепили також сполучуваність слів з ідеологічним компонентом. Слова *партія* чи *революція* у мовленні раніше нерідко заступали їх повні назви. Із появою системи багатопартійності, скорочена форма *партія* замість *Комуністична партія Радянського Союзу* втратила ґрунт для подальшого функціонування. Така сама доля спіткала й частотну колісму *революція* як еквівалент *Велика Жовтнева соціалістична революція*. Саме слово *революція* обросло новими означеннями, особливо внаслідок міжнародних та національних подій. Серед таких нових усталених словосполучень — назви так званих кольорових революцій (*Оксамитова революція* в Чехословаччині (1989 р.), *Революція троянд* у Грузії (1991 р.), *Тюльпанова революція* в Киргизстані (2005 р.), а також в Україні *Революція на граніті* (1990 р.), *Помаранчева революція* (2004 р.), *Революція Гідності* (2013–2014 рр.). Звичайно, не можна оминати раніше живані словосполучки на зразок *індустріальна революція*, *культурна революція*. Остання, а особливо в контексті культурної революції в Китаї, яскраво демонструє безпосередній зв'язок культури з політикою, яка для пересічного мовця може не видаватися аж такою очевидною. Якщо розглянути весь комплекс проблем, пов'язаних з цією темою, то такий зв'язок має набагато глибші корені, аніж можна було б очікувати, як про це свідчить і тлумачення терміну *Культурна революція* у спеціальних словниках, де він подається у такій редакції «радикальні перетворення інтелектуально-ідеологічної сфери модерних суспільств у поєднанні з розбудовою та діяльністю інститутів, що здійснюють такі зміни» (Скуратівський 2016).

Тенденція, коли найпомітніші зміни стосувалися кола назв адміністративних та політичних установ, назв міністерств і посад, тощо триває й нині. Пор. нещодавню появу таких номінацій в українській мові, як *ОДА* (обласна державна адміністрація), *Офіс генпрокурора*, *комунікаційний офіс Кабінету Міністрів України*, *департамент маркетингових комунікацій*. Номенклатурні назви, зазвичай, особливо в усному мовленні, вживаються як аббревіатури — *ДАБІ* (Державна архітектурно-будівельна інспекція України), *НАБУ* (Національне антикорупційне бюро України), *ГПУ* (Генеральний прокурор України), *ДБР* (Державне бюро розслідувань), *НАЗК* (Національне агентство з питань запобігання корупції); *САП* (Спеціалізована антикорупційна прокуратура).

О. А. Стишов (2019, с. 264–265), вивчаючи нову українську суспільно-політичну термінологію, виділяє низку найбільш поширених груп політичної лексики, де відбулися зміни кількісного складу, таких як назви регіональних, європейських, євразійських і міжнародних організацій та установ, переважно у вигляді аббревіатур; позначення українських політичних союзів, блоків, партій,

парламентських фракцій. Аналіз підтверджує висновки автора, але зауважимо, що до того надаються переваги аббревіатурам у разі сполуки як назви цих об'єктів й їхньої суспільної вагомості. В Україні, за даними Міністерства юстиції, зареєстровано 349 партій, проте лише невелика кількість відома мовцям у вигляді аббревіатур, наприклад, *БПП* («Блок Петра Порошенка» «Солідарність»), *БЮТ* (Блок Юлії Тимошенко), *НФ* («Народний фронт»). На разі додалися нові партії та блоки — *СН* («Слуга народу»), *ОПЗЖ* (*Опозиційний блок «Опозиційна платформа — За життя»*). Рідше використовується скорочення основ, як *Опоблок* (*Опозиційний блок «Опозиційна платформа — За життя»*), *УКРОП* (*Українське об'єднання патріотів — УКРОП*) з частковим використанням скорочення основи та аббревіації. Збереження повної однослівної назви чи сполуки, як «Голос», «Батьківщина», «За майбутнє», «Рух», «Самопоміч» «Свобода», «Довіра» та ін.. стосується як відомих у країні партій і блоків, так і тих, які втратили свою популярність або ніколи її не мали.

Зміни найменувань не обов'язково пов'язані з виникненням нових реалій чи нових структур. Як ілюстрацію до цього, можна згадати зміни назви постійно діючого допоміжного органу при Президентові України. Уперше він був створений Указом першого Президента України Л.Кравчука, отримавши назву «Адміністрація Президента України». Її очолив *Секретар «Адміністрації Президента України»*. Другий Президент України Л. Кучма залишив назву цього органу, змінивши тим часом назву її керівника на «Глава Адміністрації Президента України». Указом 3-го Президента України В. Ющенка Адміністрацію було перейменовано в *Секретаріат Президента України*, а його керівник іменувався *Перший Державний секретар України*. Трохи пізніше назву керівника було перейменовано на *Голову Секретаріату Президента України*, а згодом ця посада стала називатися *Глава Секретаріату Президента*. З приходом до влади В. Януковича Секретаріат Президента було ліквідовано, натомість знов створено *Адміністрацію Президента України* на чолі з *Головою* (Рафальський 2011, с. 17, 18). За час перебування на посаді П. Порошенка змін у назвах не було. З 2019 р. постійно діючий орган перейменовано в *Офіс Президента України*, а його очільника — в *Керівника Офісу*. Такі зміни в назвах органу чи посади швидше виконують символічну, а не прагматичну функцію, демонструючи бажання нового керівника дистанціюватися від своїх попередників, засвідчити новий підхід.

Проте відбуваються зміни не тільки складу, а й ужитку, що особливо помітно при наявності синоніма, як правило, ранішого або нещодавно запозиченого, який втрачає свою країнознавчу конотацію та специфіку значення англومовного прототипу в українському контексті: *Спікер* — Голова Парламенту; *парламент* і Верховна Рада, *парламентарій* і депутат ВР, голова міськради, міської адміністрації — *мер*, глава обласної держадміністрації голова облради — *губернатор*. *Прем'єр-міністр* остаточно переважив Голову Ради Міністрів, заступники Голови ВР стали *віце-спікерами*. Наприклад, «Верховна Рада 9-го скликання призначила на

посаду першого заступника голови парламенту Руслана Стефанчука, а заступником спікера ВР стала представниця "Батьківщини" Олена Кондратюк... Посаду віце-спікера обійняла представниця "Батьківщини" Олена Кондратюк» (УкрПравда, 29.08.2019).

Коротко зупинимося на найбільш ідеологізованій частині лексики (термінів), які стосуються соціально-політичного укладу суспільства. Ця тема добре висвітлена у численних публікаціях, де аналізуються такі одиниці, як *феодалізм, капіталізм, соціалізм, комунізм, імперіалізм*. За часів Радянського Союзу ці слова вирізнялися не просто як назви окремих етапів суспільного розвитку з притаманними їм рисами, а отримували ще й додаткові характеристики. Ставлення до явищ, позначуваних ними формувалося не лише через включення в тлумачення аксіологічних оцінок, а й імпліцитно через такі звороти, як у *капіт. країнах, у бурж. сусп-ві*, які виступають частиною дефініції терміну, як, наприклад, у тлумаченні терміну *субвенція*: «Форма фінансової допомоги *капіталістичної держави* окремим галузям господарства, банкам, підприємствам і т. ін.» (СУМ, т. 9, с. 814) (*курсив наш* — Жалай та ін.). Пор. сучасний вжиток цієї номінації: «18 жовтня після години запитань до уряду прем'єр Олексій Гончарук зібрав фракцію "Слуги народу" в кінозалі Верховної Ради. Всього на засіданні фракції обговорювали два питання: законопроект про анбандлінг "Нафтогазу" і розподіл *субвенцій* на округи між мажоритарниками» (Цензор 18.10.2019).

Цікавою є поведінка інших деривативно пов'язаних слів, яка свідчить, що словотвірне гніздо не є однорідним щодо ідеологічно маркованої семантики. Так, слово *капітал* вживався не лише з негативною оцінкою, як у: «Вартість, що дає її власникові-капіталістові додаткову вартість унаслідок *визиску* (*курсив наш* — Жалай та ін.) робочої сили найманих робітників», що підкреслено ужитою словоформою *визиску*, а також у значенні, синонімічним зі словом *капіталізм*, а й в ідеологічно нейтральному лексико-семантичному варіанті цього слова, що має розмовний характер, — «багатство, майно», і його переносному значенні, яке подається як «багатство, цінність, надбання». Приклад, що ілюструє таке значення «Люди — найцінніший *капітал* (*курсив наш* — Жалай та ін.) радянського суспільства» (СУМ, т. 4, с. 93), чітко вказує на позитивну оцінність. Не варто ігнорувати й той факт, що назва фундаментальної праці К. Маркса «Капітал» могла вплинути на розвиток семантики слова *капітал* як чогось ґрунтового, позитивно оцінюваного. Зауважимо, що й дієслово *капіталізувати* вживається у нейтральному, чи навіть позитивному значенні. Прикметник *капітальний* в українській мові вживається також з позитивною оцінкою «Дуже важливий, основний, головний»; нейтральна оцінка в контекстно зумовлених значеннях «міцний; великий (про будову)» та терміносполуках, таких як «*капітальна стіна, капітальний ремонт*». Другий лексико-семантичний варіант цього прикметника фіксується за семантикою «ґрунтовний, важливий, солідний» та зазначенням його переносного уживання (СУМ, т. 4, с. 94). На сьогодні це значення, що було поширене колись у розмовній сфері, як і експресивне

значення деривативно пов'язаного з ним прислівника *капітально*, відійшло на периферію мовного вжитку.

Звичайно, у появі ідеологічно нейтрального розуміння терміну *капіталізм* провідна роль належить нещодавнім політичним змінам на пострадянському просторі. Втім не слід відкидати роль мовних факторів. В аналізованому тут випадку є підстави стверджувати, що поруч із провідною роллю позамовних чинників, наявність нейтральних чи позитивних оцінних характеристик у низці дериватів аналізованого ряду могла послужити додатковою підставою для переведення цього терміну із розряду ідеологічно маркованих одиниць до нейтральних чи навіть позитивних, як це подано в (Райт, Юркова, 2007).

Термін *корупція*, який мав ідеологічний складник у тлумаченні «у *капіталістичних країнах*» і вживався для позначення підкупності, продажності урядовців і громадських діячів» (СУМ, т. 4, с. 302), застосовується тепер без ідеологічних обмежень. Наприклад, словник сучасної української мови та сленгу «Мислово» назвав його словом 2016 року в Україні.

Імунітет в СУМі подається з двома значеннями, які є відмінними за сферами спеціального вживання — перше стосується використання його як медичного чи біологічного терміну, а друге є юридичним терміном, який позначає звільнення дипломатичних працівників від деяких правових норм тієї держави, в якій вони акредитовані (СУМ, т. 4, с. 23). Словник іншомовних слів О. С. Мельничука подає його з колом значень, яке не збігається цілком з наведеними вище. Відмінність стосується історичного значення, коли в часи середньовіччя феодалові надавалися певні права (судові, фінансові, адміністративні) на окресленій території. Розширеним є також тлумачення третього значення, яке зближує його з сучасним розумінням, як «виключне право не підлягати деяким загальним законам, що надається особам, які займають особливе становище в країні». У сучасному політичному дискурсі, особливо останнього періоду, посилилася роль останнього, яке стосується переважно певного кола людей, а саме депутатів парламенту, і є в такому разі синонімом до *недоторканість*. «Частиною третьою статті 80 Конституції України передбачено депутатський *імунітет* — народні депутати України не можуть бути без згоди Верховної Ради України притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані» (Конституційний Суд csu.gov.ua > 5142-deputatska-nedotorkannist). В англійській мові термін *immunity* позначає звільнення від зобов'язань чи покарання без визначення групи осіб, якої воно може стосуватися.

Свідченням того, яка роль приписувалася ідеологемам в культурній політиці, представленій зокрема і лексикографією, є той факт, що визначення ідеологічно маркованих слів, які подавалися в англійських навчальних словниках на зразок Горнбі, видрукованих на території Радянського Союзу, суттєво відрізнялися від тих, що подавалися в оригінальному варіанті. У радянських виданнях були переписані дефініції таких гасел, як *communism, socialism, capitalism, totalitarianism, internationalism, patriotism, fascism, soviet, materialism, imperialism, class* (Veisbergs 2002, с. 662).

С. Ландау (2012) у монографії «Словники: мистецтво та ремесло лексикографії» присвятив коротенький підрозділ з промовистою назвою «Словник як відбиток суспільних вартостей», в якому він зазначає, що «кожен поважний словник відбиває, хоч як намагаючись бути безстороннім, панівні упередження свого часу» (с. 408). Звернення до мовних корпусів не є гарантією, що відбиті будуть ті значення, які є найпоширенішими на певному часовому відрізку, адже мовні корпуси ґрунтуються на письмових текстах. «Позаяк суспільні класи беруть участь у писанні та публікації текстів неоднаковою мірою, жоден корпус, базований на письмі, не може правильно відбити те, як люди вживають мову. Тією мірою, якою корпуси базовано на письмових текстах, вони відбиватимуть здебільшого вартості та стосунки освічених, привілейованих класів суспільства» (Ландау 2012, с. 410). Це твердження, видається, не є безперечним на сьогоднішній день, коли розвиток різних інтернет майданчиків дозволяє прилучитися до написання текстів незрівнянно більшому колу мовців.

Власне, тлумачення ідеологічно маркованих слів не є такою простою справою, воно не завжди відбиває єдність підходу навіть в одному й тому ж словнику, як свідчать дані сучасних англомовних словників, укладених на базі мовних корпусів. Доречно навести приклади тлумачення ідеологічної лексики в Оксфордському словнику англійської мови (2001), яку подає А. Вайсбергс (Veisbergs 2002): *capitalism –system; socialism — theory; communism — theory or system; fascism — system of government; imperialism –policy; Maoism — doctrines; Stalinism — ideology and policies, Thatcherism — policies; colonialism — policy or practice; neocolonialism — use of pressures; Trotskyism — principles; Marxism — theories; Absolutism — belief in principles; Feudalism — social system; atheism — theory or belief; nationalism 1.feelings, principles, effects; 2. advocacy; internationalism 1.advocacy; 2.principles.* (там само, с. 663).

Зміни відбуваються як у давніших лексичних запозиченнях, так і в питомих назвах. Так, слово *заробітчанин* у СУМі тлумачиться з двома значеннями, одне з яких має ремарку застаріле «Той, хто ходить на заробітки, працює на поденних і строкових роботах», а друге — негативну конотацію «Той, хто працює лише заради грошей, керуючись корисливими інтересами» (т. 3, с. 293). У теперішньому контексті відбувається відновлення першого значення, яке вже не сприймається як архаїчне, про що можна судити з таких уживань: «*Заробітчани* торік дали країні вгітьоро більше за інвесторів» (BBC.ua 21.03.2018); «У Польщі впевнено зростає кількість українських заробітчанин, які займають керівні пости» (Знай 18.10.2019).

Іншим прикладом повернення до активного вжитку є запозичення *люстрація*, яке в СУМі подано як історизм із таким змістом: «У західних губерніях царської Росії — опис мешканців державних або орендованих маєтків з метою встановлення доходів з них» (т. 4, с. 573). Водночас воно набуває нового значення, згідно з юридичним і політичним терміном не лише в англійській, а й інших європейських мовах (пор. Roman 2011; Porova, Post 2014), і позначає «процедуру перевірки державних службовців на предмет їх співпраці зі

злочинним чи окупаційним режимом після зміни влади. В процесі люстрації скомпрометовані особи усуваються з посад із заборonoю займати державні посади в майбутньому; службовцям може надаватися амністія в обмін на інформацію чи добровільну відставку». Синонімом до нього є питомий термін *очищення влади*.

Ревіталізація стосується також такого терміну як *речник*. За внутрішньою мотивацією він близький до англійського слова *spokesman*, посилаючись на говоріння і маючи ідентичну семантику, однак не є його калькою. Ця лексема зафіксована в СУМі як книжне слово із широким колом значень, серед яких є застаріле «оратор», а також значення, яке нині стало поширеним у політичному дискурсі: «виразник чийхось поглядів, бажань, інтересів і т. ін.; представник когось», що ілюструється в словнику уривком з Рильського: *Поглянь: у білі двері ці, Як ріки з заходу і сходу, Течуть народу польовці, Правдиві речники народу*» (СУМ, т. 8, с. 523). У сучасному українському політичному контексті воно втратило ознаки книжності і позначає особу, яка є офіційним представником певної організації, партії тощо. Наприклад: «Речник Державної прикордонної служби України Олег Слободян повідомив, що завершує службу в прикордонному відомстві» (Інтерфакс 26.06.2019); «Речниця Зелеського: Я теж була "агентом Кремля"» (УкрПравда 3.06.2019); «Речник "Голосу" закликав політичні партії забезпечувати рекламу сурдоперекладом» (Знай, 12.07.2019). Активізація цього терміну відбувається за наявності запозичення *прес-секретар*, яке вживається як офіційна назва посади.

Особливістю розвитку соціально-політичної термінології сучасного періоду є зміни в семантичній структурі давніших слів — питомих чи запозичених, які вводять їх до складу цієї лексичної категорії. Це можна продемонструвати на прикладі запозичених слів, що, як і раніше, за своїми лексико-семантичними варіантами належать до позначень реалій практичної виробничої діяльності, тоді як додані лексико-семантичні варіанти переводять їх до складу соціально-політичної лексики.

Досить велика кількість давніших запозичень отримують нові додаткові значення. Як приклад, можна вказати на слово *платформа*. Воно є порівняно давнім запозиченням в українській мові, судячи з ілюстрацій, наведених у СУМі, і добре усталеним в його прямих позначеннях. Поряд з 5 прямими значеннями СУМ відзначає також переносне, яке стосується системи поглядів, ідейних, політичних вимог якої-небудь партії, групи тощо». Наведені в словнику ілюстрації чітко вказують на політичну сферу вжитку слова. У сучасному українському політичному просторі воно є в назві партії «Опозиційна платформа — «За життя». Новітнє значення «місце, де є можливість висловити свої погляди, думки великій кількості людей», і яке стосується соціальних мереж, сайтів, до словника не ввійшло із зрозумілих причин. Є підстави пояснювати появу цього значення впливом англійського відповідника *platform* з двома переносними значеннями. Щодо запозичень, то часто лунає думка, що в мові-реципієнті вони зазвичай мають значно меншу кількість значень порівняно з мовою-джерелом. Цікаво зауважити, що в

українській мові з'явилися значення, які розвинулися на власному ґрунті, серед них такі, як «невелика залізнична станція; полустанок; відкритий товарний вагон з низькими бортами». Спеціальний термін геології міг також бути запозиченням, як і пізніший термін нафтової галузі зі значенням «складного інженерного комплексу для буріння нафти», який часто вживається в словосполучі *нафтова (бурова) платформа*. «Канадська платформа розлила 12 тисяч літрів нафтової суміші в Атлантику» (УНН 22.07.2019).

Розширило свою семантику і слово *інкубатор*, яке СУМ подає у таких значеннях «**1.** Апарат для штучного виведення молодняка з яєць сільськогосподарських птахів, з ікри риб і т. ін. **2.** розм. Те саме, що інкубаторій (приміщення для інкубатора) (СУМ, т.4, с.31). У сучасному вжитку воно має розширене значення в словосполучі *медичний інкубатор* для позначення спеціального приміщення для доглядання за недоношеними дітьми, а також у бізнесовій сфері, коли означенням до цього іменника виступає слово *бізнес*, наприклад, у назві міжнародної благодійної організації «Українська асоціація бізнес-інкубаторів та інноваційних центрів». Ще приклади: «Є *інкубатори* та акселератори, що беруть ідеї і продукти для їх подальшого доопрацювання, наявні бюджет і фінансування як з держскарбниці, так і від венчурних капіталістів» (Укрінформ 30.05.2019); «У Київській міській державній адміністрації презентували запуск *бізнес-інкубаторів*, заснованих на успішному досвіді США в рамках Програми USAID» (Укрінформ 3.04.2019). Англійська номеклатурна назва стосується у першому своєму значенні не лише апарату для виведення курчат чи приміщення для недоношених дітей, а й для продукування мікроорганізмів. Друге значення укр. *інкубатор* є запозиченням з американського варіанту і поширеного нині в британському варіанті, де *incubator* означає організацію, яка надає допомогу малому й середньому бізнесу.

Спостерігаються й явища зворотнього порядку, коли слово, переважно відоме у суспільних науках, починає переходити до сфери економіки, а то й просто входить в побут. Таким є термін *верифікація*, який раніше асоціювався з філософією неопозитивізму і мав значення «перевірка істинності, встановлення достовірності». Наразі він уживається і в соціально-політичному контексті: «Із календарним початком опалювального сезону збіглося також і ухвалення Верховною Радою закону "Про *верифікацію* та моніторинг державних виплат". У разі, якщо президент підпише його, серед іншого будуть вчергове *верифіковані*, тобто перевірені і підтверджені дані тих, хто отримує комунальні субсидії. (ВВС.ua 23.10.2019).

Запозичення є одним із важливих способів номінації, які застосовуються в першу чергу до нових концептів, рідше до існуючих, особливо з метою уникнути супутніх значень, якими є обтяжені питомі назви, чи давні запозичення, за рахунок чого відбувається поповнення складу певної концептуально-семантичної ділянки. Уведення нових термінологічних одиниць може сприяти як уточненню понять, так і створювати додаткові труднощі за потреби диференціації семантичного або функціонального плану.

Наявність синонімів у термінології є фактом, притаманним термінам не лише в соціальних науках, а й в так званих точних науках. Про діапазон використання синонімів, наприклад, у фізиці може свідчити словник синонімів фізичних термінів (Вакуленко, Вакуленко 2017), у якому подано близько 5000 синонімічних рядів.

Як засіб розширення складу термінології, особливо за наявності питомих засобів номінації, запозичення отримують переважно негативну оцінку з боку фахівців з культури мови, які вважають їх надлишковими утвореннями, які аж ніяк не сприяють розвитку української мови, а скоріше розхитують утверджені та закріплені тривалою мовною практикою принципи її будови та функціонування. Ставлення українських мовознавців до ряду запозичень, які особливо стрімко вливалися наприкінці 90-х років минулого століття і продовжували свій переможний рух на початку 21 ст., добре відбиває стаття П. О. Селігея з промовистою назвою «Чужого навчаємося, а свого цураємося» (2008). Принагідно зауважимо, що трансформовані рядки з поезії Шевченка отримують нове звучання в рамках дихотомії свій/чужий, яка реалізується у різних планах — етнічному, мовному, культурному, політичному, соціальному. Можна цілком погодитися з автором, який критично оцінює надмірні запозичення, особливо з погляду їх негативного впливу на стан та розвиток питомих елементів, і подає цілий ряд влучних рекомендацій щодо можливості активнішого використання власних ресурсів за потреби створення нових термінів. Цю тему він ґрунтовно розвиває в цілому ряді розвідок, у яких питання запозичень дискутуються не лише стосовно української мови, а й аргументуються з використанням значно ширшого тла мов Європи та частково Азії (Селігей 2007а, Селігей 2007б, Селігей 2008а).

Уже в більш ранніх публікаціях інших авторів початку 21-го століття висловлювалося занепокоєння з приводу входження величезної кількості запозичень до української мови, особливо тоді, коли це не стосувалося позначення нових понять чи предметів. Пошлемося лише на одну цитату відомого українського мовознавця: «викликає стурбованість процес тотального вживання іншомовних слів, коли існують власні назви для передачі відповідних понять (*брифінг* — зустріч, *дивіденд* — прибуток, *зиск*; *презентація* — показ, ознайомлення (Баранник 2001, с. 43). Якщо на період початку 2000-х таке зауваження було небезпідставним, то за останні 20 років є очевидним, що названі одиниці вже не є семантично ідентичними, вони певною мірою спеціалізували своє значення. Так, *брифінг*, порівняно зі словом *зустріч*, має не лише свою сферу функціонування, а саме: інформування посадовими особами, а й семантичні відтінки, позначаючи не просто зустріч, а радше коротку прес-конференцію за участю посадовців (представників влади, прес-секретарів тощо) для надання стислої інформації про поточний перебіг подій, стан справ, позиції сторін, коли присутні (журналісти) мають можливість поставити конкретні запитання без їх обговорення, як це можливо на звичайній прес-конференції для журналістів. Зауважимо, що й саме слово *прес-конференція* не є питомаю назвою в українській мові.

Названий серед інших термін *дивіденд* функціонально і семантично вужчий за *зиск*, *прибуток*, оскільки він стосується певного способу отримання прибутку. Показовим є те, що лексема *дивіденд* не є новотвором з формального боку, адже фонетично тотожна назва фіксується СУМом як: «в капіталістичному суспільстві — частина прибутку акціонерних товариств, яка розподіляється на акції (СУМ 1971, т. 1, с. 272)». Зауважимо, що в дефініції цього терміну є ідеологема «в капіталістичному суспільстві», яка вже відсутня в словнику іншомовних слів О. С. Мельничука, де подається таке тлумачення «частина прибутку акціонерних товариств, яку щорічно розподіляють між акціонерами за акціями». Юридичне визначення цього терміну з відповідним уточненням щодо принципу розподілу подано в Законі України «Про господарські товариства», відповідно до ст.10 якого, дивіденди визначаються як частка прибутку, що розподіляється між учасниками господарського товариства пропорційно їхній частці у статутному фонді.

А от слово *презентація*, щодо вживання якого також були висловлені критичні зауваження, раніше мало вузькоспеціальний смисл, відомий переважно фахівцям і відбитий у СУМі: «Пред'явлення до відшкодування, виплати грошового документа:» з ремаркою *фінансовий* (СУМ, т. 7, с. 532). Така дефініція є свідченням того, що новітнє розуміння є цілковито відмінним від того, яке подає СУМ, а поняттєвий обсяг спеціального значення *презентація* дає підстави розглядати його як окрему одиницю, омонімічну сучасному. У свою чергу, тлумачення цього терміну відрізняється семантично також від *показ*, *ознайомлення* через наявність уточнюючих характеристик, які роблять ці лексеми в семантичному плані нетотожними, а саме спрямованістю на виконання функцій інформування, що здійснюються переважно технічними засобами (*комп'ютерна презентація*), як це відбувається на наукових та бізнесових конференціях і зустрічах.

Зазначеним термінам вдалося отримати «громадянство» через спеціалізацію їх значення та закріпленість за певною сферою вживання. Хоча можна цілком підтримати думку П. О. Селігея, що в багатьох випадках можна уникнути завеликої кількості запозичень, спираючись на питому українську лексику, оскільки контекст у багатьох ситуаціях визначає, звужує семантику терміну, позначення якого загалом стосуються ширшого кола предметів, явищ. Приклад англійської мови, в якій утворення *background* є полісемічним, аж ніяк не vadить йому бути контекстуально однозначним. Проте вживання англіцизму звужує можливість української полісемії, бо цей термін можна перекласти цілою низкою питомих українських відповідників. Наприклад, словосполучення «політичне минуле», «політична кар'єра» були б цілком слушними відповідниками в таких контекстах, як: «ПОЛІТИЧНИЙ БЕКГРАУНД. Порошенко — старожил української політики» (УкрПравда 8.02.2019); «На відміну від багатьох майбутніх депутатів, пан Потураєв має політичний *бекграунд*. За його ж словами, у навколополітичній сфері він з середини 1990-х, встиг попрацювати з багатьма політиками: від Юлії Тимошенко до Леоніда Кучми» (ВВС.ua, 7.08.2019); «На його думку, якби

Хорошковський обійняв посаду зараз, це було б правильне рішення. Але для цього заважає "бекграунд" політика» (зік 31.10.2019).

У мові важливо, коли слова вживаються не просто як однозначні ізольовані знаки, а як організовані словотвірні ланцюжки. Наявність словотвірних рядів важлива як для мовної системи в цілому, так і для термінології зокрема, бо через них реалізується засадничий для мови принцип (мовної) економії. Частина запозичень відповідає цьому критерію, але досить і тих, які справді стоять окремими острівцями в мові. Чому, наприклад, в російській термінології віддавалася перевага *языковедение*, а не *языкознание*. Спільним є корінь *язык*, семантика другої частини композита однакова, але відмінність у тому, що *языкознание* не дає можливості творити похідні на протывагу *языковедение*.

Розглянемо пару співвідносних термінів для позначення дипломатичного представництва в чужій країні або ж його приміщення — *посольство* і *амбасада*. Перше є питомим утворенням, має прозору семантику, пов'язану з дієсловом *слати*, друге є давнім запозиченням (його фіксує словник Грінченка з прикладами з творів І. Франка), яке набуло нового життя останніми двома трьома десятиріччями. СУМ за російськоцентричною традицією маргіналізує питомих українських слів подає його як застаріле (т. 1, с. 38), а Етимологічний словник української мови навіть не включив його до свого реєстру.

Функціонально ці терміни не є рівнозначними: термін *посольство* є офіційною назвою, вживаною в офіційних документах, а на поширення слова *амбасада* в засобах масової комунікації впливають стилістичні чинники, серед яких чільне місце займає привернення уваги адресата формою запозиченого терміну, яке має сигналізувати про щось незвичне, небуденне, а також уникнення лексичних повторів, як у такому уривку з книги І. Драча: «... чи запрошуємо ми посла РФ, щоб звернути його увагу на антиукраїнську політичну мораль Москви? Чи відбувається навпаки, і як подекують недруги російське посольство претендує на почесне звання всеукраїнського відділу кадрів? Чи давали ми делікатно зрозуміти іншим іноземним амбасадам, що не знати державної мови країни перебування недипломатично і по-людськи непристойно» (Драч 2019).

Крім того, що іноземні слова мають свій колорит, незвичність форми, можна припустити, що навіть сам факт їх незрозумілості через відсутність внутрішньої мотивованості часом дозволяє сприймати їх як експресивніші за питомі слова. У спілкуванні — формальному чи побутово-розмовному — вони можуть свідчити про бажання мовця засвідчити свою обізнаність з іноземними мовами, прагненням підняти свій соціальний статус, використовуватися жаргівливо, або можуть бути результатом простих ліноців пригадати слово, що існує в мові з тим самим значенням. Фахівці з культури мови практично одноставні в негативній оцінці їх уживання за наявності питомого відповідника або давно вживаного запозичення, особливо щодо їх реального функціонування в тексті. Популярне особливо на початку здобуття незалежності Україною слово *амбасада* досить неприязно зустріли пуристи-

фахівці з культури мови, не сприймаючи української мови, яка існує поза межами України: «чому ми замість давніх слів посол, посольство мусимо вживати діаспорних амбасадор, амбасада? Невже чиїсь примхи важать більше, ніж авторитет видатних митців українського слова» (Пономарів 2009).

Час підтвердив, що слово *амбасада* попри його статус як інтернаціоналізму (серед слов'янських мов ця номінація, як єдина чи синонімічна, є в білоруській, польській, сербській, словацькій, словенській, македонській, чеській, а також в інших європейських мовах) не змогло відсунути питоме *посольство*, адже його перспективи були обмежені через мовні чинники: *посольство* має перевагу порівняно з *амбасада*, маючи словотвірно пов'язані назви, такі, як *посол*, *посольський*, тоді як *амбасада* має лише одне похідне *амбасадор*. Припущення про більшу експресивність запозиченого слова *амбасада* підтримується тим, що в інформаційному просторі похідне від нього *амбасадор* рідко трапляється в його прямому значенні, як наприклад, у такому реченні: «Формально безпартійний президент, якого, менше з тим, на вибори висунула саме "Слуга народу", став бренд-амбасадором партії» (BBC.ua 27.12.2019). Проте він вживається в назвах готелів, ресторанів, торгових марок, тоді як *посол* поза його прямим значенням ніколи не зустрічається в аналогічних контекстах.

У попередній публікації (Жалай та ін. 2017) наводилися способи гібридизації, коли відбувалося поєднання українських та іншомовних назв і текстів на прикладі мовного ландшафту Києва. Було виділено 13 таких способів (там само, с. 6–7). Для політичної сфери характерним є вживання запозиченого слова, яке входить до складу англо-української словосполучки чи складного слова із збереженням питомої орфографії відповідного компонента, або ж транслітерація латиницею української назви. Мовна гібридизація у соціально-політичній сфері, як і в спеціальній номенклатурі, має символічну функцію, де сполучення україномовного тексту з реальними іншомовними словами чи їхньою імітацією, а також графічне представлення їх латиницею можуть розглядатися не лише як засіб підкреслення зв'язку з міжнародними інституціями, а й увиразнення вищого статусу.

Як приклад використання запозиченого слова є назва проекту команди Зеленського «Lift», згідно якого планувалося залучити нових людей на державні та соціальні проекти для швидкого оновлення країни. Ця назва, яка є скороченим варіантом словосполучення *social lift*, вживаним переважно в американському варіанті англійської мови (у британському варіанті використовується *social elevation*, котрий є і в американському варіанті, як, наприклад, Social Elevation Group, Chicago, IL, US) для позначення соціальної мобільності, супроводжується в рекламі проекту коротким україномовним текстом. Англomовне за походженням слово *ліфт* є добре усталеним в українській мові і навіть для мовців, інтереси яких не лежать у площині теоретичної соціології, його метафоричне уживання не викликає проблем, хоча, звісно, метафоричний смисл цього слова не є ідентичним поняттю соціальної мобільності, що можна проілюструвати таким контекстом, де є і

соціологічний термін у його повній формі, і назва проекту: «Та яка реальна мета проекту *соціального ліфту* Зеленського? — Укрінформ запитав в експертів. Проект LIFT: спроба омолодження політичних еліт, поштовх до подальшого технологічного розвитку країни...» (Укрінформ 30.05.2019). «Насправді, *соціальний ліфт* — це передвиборча технологія, мильна бульбашка. Адже зміна облич на посадах не означатиме зміну системи» (Укрінформ 30.05.2019). «То чим же насправді є проект "Ліфт" — інноваційною платформою, передвиборчою технологією чи, можливо, весь комплекс?» (Укрінформ 30.05.2019). Спеціалісти під *соціальним ліфтом* розуміють передусім «певні канали/шляхи переміщення індивідів/груп із одного соціального прошарку в інший, зокрема: сім'я, школа, армія, університет, політичні, економічні й професійні організації» (Попадюк 2012, с. 298), тобто шляхи, які передбачають поступовість переміщення. Загалом слід мати на увазі, що англ. *social lift* набуло останнім часом іншого значення, а саме: позначення індексу в кампанії реклами, або ж позначення способу надання інформації, і є в такому разі стає псевдодругом перекладача.

Іншим прикладом гібридизації є назва офіційного майданчика з державних закупівель ProZorro, відповідно до Закону України про публічні закупівлі (Відомості Верховної Ради (ВВР) 2016, № 9, ст. 89), метою якого «є забезпечення ефективного та прозорого здійснення закупівель, створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель, запобігання проявам корупції у цій сфері, розвиток добросовісної конкуренції». Започаткована за сприяння антикорупційної організації *Transparency International* в Україні, ця організація отримала назву шляхом латинізації українського слова *прозора*, прислівника від прикметника *прозорий*, яке останніми двома десятиліттями у політичному контексті все частіше вживається із значенням «той, який позбавлений корупції, не має корумпованого складника», а, отже, є синонімом до *не корумпований*. Англ. *transparent* також має подібне значення. Отже, тут відбувся переклад ключового слова *transparent* на українську мову з подальшою графічною латинізацією останнього. Представлення *прозора* латиницею, очевидно, мало на меті підкреслити міжнародні контакти цієї організації, разом з тим надаючи йому вищий, більш престижний статус.

Тенденція обходитися запозиченими назвами, не використовуючи українські відповідники або ж глумачення, часом призводить до мовних казусів, як це видно на прикладі спеціального терміна *анбандлінг*, пов'язаного з економічною сферою. Його можна було б і не згадувати, якби воно не входило у політичний контекст.

Здебільшого в новинних матеріалах воно вживається без будь-якого коментаря, і для більшості українських мовців воно залишається незрозумілим. Особливістю такого утворення є те, що жоден з його морфологічних компонентів не має інтернаціональних елементів: англійське слово *unbundling* складається з германських за походженням морфем і в цілому зрозуміле для носія англійської мови, хоча і там воно є спеціальним економічним терміном. Для тих же, хто хоч трохи розуміється на англійській

мові, тлумаченню і з'ясуванню його етимології перешкоджає те, що у величезній кількості випадків вживається зіпсована форма «анбалдінг», що може виглядати як невдала спроба спроба народної етимології («балда»), як у таких прикладах з новинних джерел: «Взагалі "анбалдінг" або розділення Нафтогазу, у тому числі відокремлення оператора ГТС, повинно було стартувати ще у 2014 році» (Бізнес 25.10.2018); «Анбалдінг "Нафтогазу" має ключове значення для подальшої довіри до України як до надійного транзитера газу, — Єврокомісія» (Укрнов. 11.07.2018); «анбалдінг» (ЄврУкр 4.04.2019); «Коболев закликав Раду ухвалити закон про ГТС. За його словами, Верховна Рада має ухвалити у другому читанні законопроект про *анбалдінг*, бо це передумова для збереження транзиту російського газу з 2020 року» (Еспресо 24.10.2019).

Цікавим є той факт, що при перших появах цього терміна в інформаційних матеріалах за кілька років до цього, передусім у матеріалах Нафтогазу, воно подавалося в коректній формі, як наприклад: «Що таке *"анбандлінг"* (unbundling)? 1. *"Анбандлінг"* — це відокремлення діяльності з транспортування природного газу (діяльності Оператора ГТС) від видобутку і постачання природного газу та електричної енергії — див. ст. 9 Директиви 2009/73/ЄС» (Нафтогаз 26.05.2016). «*Анбандлінг* — один з ключових принципів регулювання електроенергетики та нафтогазової галузі. Суть його полягає в тому, що власник інфраструктури може займатися діяльністю, пов'язаною з її управлінням, але не може одночасно бути суб'єктом суміжного ринку — продавати або виробляти ресурси» (Ек.Правда 22.09.2017); «Рада у другому читанні проголосувала за розділення функцій Нафтогазу (*анбандлінг*)» (Цензор 31.10.2019). З цього видно, що в пізніших уживаннях, які вийшли поза межі спеціалізації і стали особливо популярними у зв'язку з прийняттям рішень ВР з цього питання, тиражується його покруч, який потрапляє навіть у спеціальні публікації з цієї тематики. Загалом же це запозичення, еквівалент якого в англійській мові позначає розділення фірм перед їх продажем, або ж надання продуктів чи послуг, що продавалися раніше разом, окремо, в українській мові закріпилося лише щодо конкретного випадку відокремлення газотранспортної системи (ГТС) від газовидобувної та створення незалежного оператора ГТС, тобто, відбулася спеціалізація його значення.

Іншим запозиченням, яке теж має чітко закріплену сферу, є термін *булінг*, запозичений з англійської, і який також не містить інтернаціональних компонентів. «Відсьогодні, 19 січня, в Україні набув чинності Закон щодо протидії *булінгу* № 2657-VIII, зокрема, за моральне, або фізичне насильство, агресію, у будь-якій формі каратимуть штрафами. Відповідний закон № 2657-VIII оприлюднили в офіційному виданні Верховної Ради «Голос України» 18 січня 2019 року» (Укрінформ 19.01.2019).

«Згідно із законом, *булінг/цькування* — діяння учасників освітнього процесу, які полягають в психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильству, в тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, які вчиняються стосовно малолітньої або неповнолітньої особи

або такою особою щодо інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» (УНІАН 19.01.2019). На відміну від англійського відповідника, український стосується шкільного життя, і особливо з погляду дотримання правових норм, отже, передусім як юридичного терміну, його запровадження при існуванні та вживанні питомого синоніма *цькування* є виправданим. Щодо його морфологічної будови, лексема *булінг* поповнює ряд неологізмів, які актуалізують суфікс *-інг/-инг*, як у таких семантично та функціонально різнопланових словах, як *рейтинг*, *моніторинг*, *трейнінг*, *консалтинг*, *кліринг* (*клірингова компанія*), *лізинг*, *маркетинг*, *кастинг*, *допінг*, *кікбоксинг*, *пресинг*, *скейтбордінг*, *спаринг*, *тренінг*, *майнінг*, *інбрідінг*, *бодіблдинг*, *боді-пірсинг* та ін. (пор. також уже вище згадуваний термін *анбандлінг*), у яких реалізується переважним чином словотвірне значення «дія, діяльність». Формально до них належать давніші запозичення *мінтинг*, *пудинг*, однак вони не сприймаються як такі, що мають позначення дій.

Електронний мовний ресурс «Мислово» проголосив словом 2019 України лексему *діджиталізація* (саме з такою орфографією — *Жалай та ін.*), яка вирізняється посеред багатьох новітніх запозичень своєю формою. Вона є явно транслітерованою формою англ. *digitalization*, терміна, що має широке поширення не лише в англomовному середовищі (його найраніші фіксації у словниках відносяться до 50-х років минулого століття), а й у німецькій, французькій, іспанській мовах. Відповідний термін є і в слов'янських, серед яких можна згадати російську, польську, болгарську мови. В українській мові вживана форма *діджиталізація* (діджиталізація) може вважатися варваризмом, оскільки вона не дотримується орфоепічних норм української мови, зокрема правилу дев'ятки, яке вимагає, щоб після *д*, *ж* вимовлялася й писалася літера *и*. Порівняно нові запозичення, як *джинси*, а не *джинси*, дають реальний зразок того, як повинно вимовлятися й писатися це сполучення літер. «За нашою ініціативою бути контакти, які пов'язані з розпорядженням президента щодо *діджиталізації* та електронних сервісів» (ВВС.ua 18.10.2019). Запозичення не було продиктоване потребою нової номінації, оскільки для цього в українській мові існують відповідники, більш чи менш вдалі. Наприклад, «Прийняте Кабміном рішення Дубілет назвав "першим кроком до повноцінної *цифровізації* всього документообігу"» (Цензор 4.09.2019); «Також читач цікавиться моєю думкою щодо слова *цифровізація*. Замість нього справді краще казати *цифрування*, як пропонує читач» (ВВС.ua 20.10.2019, блог О. Пономарева), «Термін «*діджиталізація*» (оцифрування) поки що майже не вживається в українській правовій науці» (Кібенко 2019).

Орфографічно правильну форму подають нечисленні видання, як-от: «Починаючи з 1 жовтня запроваджує електронний документообмін між державними органами, а повна *диджиталізація* документообігу відбуватиметься в найближчі рік–два» (Укрінформ 3.09.2019); «Скалецька чекає на кандидатуру заступника міністра охорони здоров'я з *диджиталізації* від віце-прем'єр-міністра» (Інтерфакс 7.10.2019). Якщо йдеться про значення цього терміну, то

він відповідає сучасному спеціальному розумінню *digitization* як переведення даних у цифрову форму, тобто, оцифрування, маючи опосередкований стосунок до значення цифрового трансформування, яке передається в англійській мові терміном *digitalization*, який і став зразком для українського *диджиталізація*. Уведення цього терміну в загальний обіг і в політичний контекст зумовлено потребою привернути увагу до принципово нового характеру подання даних, який загалом перестає бути чисто формальною технологією, а й має стосунок до онтологічних, культурних та етичних проблем (Fors 2013).

Цікаво, що орфографічно правильна форма з адекватною цьому терміну семантикою використовувалася кілька років до цього, як у такому контексті «*Диджиталізація*: одинадцять порад для лідерів ... зараз *диджиталізація* — це бізнес, а бізнес — це *диджиталізація*... .. Замість того аби шукати універсальні рекомендації щодо планування *цифрової трансформації*, фірми мусять розробити власну "дорожню карту" *диджиталізації*. Розпочати це можна з розробки внутрішнього словника, який би включав тлумачення пов'язаних із *цифрізацією* ключових слів, термінів та понять... *Цифрова революція* за своєю сутністю носить більшою мірою культурний, а не лише технологічний характер.... Щоб *диджитал-трансформація* принесла бажані результати, потрібна добре налагоджена взаємодія акціонерів, членів рад директорів, керівників вищих рівнів, менеджерів та пересічних працівників...» (management 20.06.2017). Цей уривок цікавий тим, що в ньому, крім чіткого роз'яснення сутності терміну, подаються також його можливі українські відповідники-синоніми такі, як *цифрова трансформація*. До речі, цей термін ліг в основу назви відповідного міністерства — Міністерство цифрової трансформації України, яке ще й отримала іншу розмовну назву *Мінцифри*: «*Мінцифри* запустило серіали, які навчатимуть цифровій грамотності» (УкрПравда, 21.01.2020).

Останнім часом остаточно закріпилися такі запозичення, як *екзитпол*, *електорат*, *імідж*, *імідж-мейкер*, *спічрайтер*, *месідж*, *профіль* (*користувача*, *політика*), деякі з яких демонструють подальше поширення в мовній практиці. Так, *консенсус*, що з'явився у політичній сфері наприкінці 20 ст. у значенні «взаємна згода, єдність, спільність позицій збіг думок», маючи спеціалізоване значення в політології та юриспруденції, поступово вийшов за межі суто наукової сфери і набув у більш загальному контексті значення «спільність, єдність думок, поглядів». Наприклад, «*Консенсус* для "мінімалки": диявол криється в деталях» (Ек.Правда 8.12.2016), тоді як у спеціальному значенні головним семантичним компонентом є наголошення на тому, що єдність, спільність думок формується в різних суспільних групах, яким мають відмінності в соціальному, національному, політичному, культурному, релігійному та інших планах.

Завдяки омолодженню уряду і парламенту України, з їхнім інтересом до комп'ютерних технологій і певним знанням англійської мови, поширення набувають і нові лексеми, які є прямими запозиченнями з американського

варіанту англійської мови, як *контент*, *фейк*, *влоги*, *лайв*. Наприклад, «Крім того, він виступив за збільшення обсягу *контенту* наживо. "Бути швидше. Більше *лайва*. Трансляції та *влоги*, змонтовані за 4 години, краще вичитаного тексту", — пояснив свою думку Федоров» (УНН 28.10.2019); «видання "The Insider" у своєму розслідуванні заявило, що 25 вересня, під час свого візиту в США президент України Володимир Зеленський зустрівся з американським бізнесменом українського походження Семом Кисліним, фірма якого причетна до відмивання грошей соратниками президента-втікача Януковича. Пізніше Офіс президента спростував цю інформацію, назвавши її *фейком*» (Цензор, 18.10.2019); «Вікторія Сюмар зауважила, що розробка законопроектів щодо кримінальної відповідальності за "*фейк-ньюси*" — це небезпечна ініціатива, яка може призвести до обмеження свободи слова в Україні. (Цензор, 29.11.2019).

У частині випадків запозичення використовуються за потреби найменування явищ, предметів, подій, рухів тощо, які є новими в соціальному житті, виконуючи найважливішу функцію будь-якого терміну — номінативну. Нові назви можуть стосуватися і явищ, відомих, але не виокремлених раніше. До таких належить слово *глобалізація*, яке стало вживатися в суспільно-політичному контексті в 1990-х рр., але яке ввійшло в український інформаційний простір як активний термін трохи понад десятиліття тому. Більшість мовців, як українських, так і де-інде, розуміють його як новотвір, який називає нове явище. Якщо це справедливо для характеристики його як англословного новотвору, яке відбиває уявлення про розширення всіх видів зв'язків між країнами за останні 20–30 років, то воно не є таким в історико-економічному плані, оскільки, на думку авторитетних економістів, появу глобалізації слід віднести до значно раніших історичних етапів, а саме початку 19 ст. (O'Rourke, Williamson 2002, с. 23–24). До цього в українській мові був відомий однокореневий прикметник *глобальний*, що синонімізувався з такими словами, як *загальний*, *всєбїчний*, а також мав значення «поширений на всю земну кулю».

Значний шар політичної лексики складають запозичення, які могли потрапляти до української мови як безпосередньо через наявні культурні, наукові чи іншого роду контакти, так і через мову-посередника. Цю ситуацію далеко не завжди відбивають термінологічні словники, які в найкращому разі називають етимон — слово чи його частину, з яким співвідноситься термін. Тому в словниках найчастіше в ремарках, які пояснюють вихідну семантику терміну, є грецька мова чи латина. Це стосується, наприклад, таких термінів, як *капіталізм*, *демократія*, *імперія*, *консенсус*, *автократія* тощо. Радикальні зміни соціальних відносин, бурхливий розвиток нових інформаційних технологій, що сприяло глобалізації різних політичних, культурних, економічних процесів, їх інтеграції та уніфікації, стали поштовхом до змін в лексиконі багатьох мов, особливо внаслідок впливу англійської мови як мови глобалізації. Як свідчать факти реального вживання термінів, а також їхнього пояснення в словниках, варто зважати на те, які моменти впливали не лише на окремі слова, а й на цілі тематичні групи.

Кальки. Одним з найменш помітних результатів запозичення для мовців є калькування. Воно вигідно відрізняється від прямих запозичень використанням лексичних та морфологічних елементів мови, що зберігає мотивованість мовних знаків і не створює загрозу мовній структурі. Це шлях, який обирають багато мов світу і який спрямований не лише на збереження своєї ідентичності (самості), а й на реальне збагачення своїх лексичних ресурсів. Переважна більшість кальок є перенесеними на національний ґрунт словосполученнями, котрі вживаються в мові-джерелі. На їх походження з іншої мови вказують позначувані ними реалії. Серед таких номінацій важливе місце посідають назви закордонних інституцій, як, наприклад, *Європейський Союз* (англ. *European Union, EU*), який в українській мові частіше зустрічається у формі *Євросоюз* із скороченою формою прикметника, або у вигляді абрєвіатури *ЄС*. Іншою калькою є *Європейська комісія* та *Єврокомісія*. Рідше калькуються однослівні терміни, і в багатьох випадках потребується ретельне вивчення того, чи справді однослівний термін є калькою.

Аналізуючи кальки-словосполучення, можна бачити такі поширені випадки: 1) калькується кожне слово, якщо один із елементів цього словосполучення представлений в мові-реципієнті інтернаціоналізмом, то фактично калькування охоплює лише один елемент, як, напр., *відкрита/закрита економіка*, відповідниками яких в англ. мові є *open/closed economy*. Зауважимо, що слово *економіка* фактично витіснило *народне господарство*. Цей термінологічний зворот підтримується іншим відкритість економічної системи. Фактично, семантично та словотвірно споріднені терміни *відкрита економіка* та відкритість економічної системи служать для вираження нової для України реальності, тому виконують номінативну функцію. Термін *народне господарство*, активно вживаний в часи Радянського Союзу, мав і відповідне ідеологічне забарвлення (що підкреслено словом *народне*). Перехід до терміну *економіка* можна вважати спробою позбутися ідеологічного шлейфу. Іншими прикладами цього типу калькування є такі терміни, як *західні (європейські) цінності* від англ. *Western values, «European values»* (останній є неологізмом 80-х 20 ст.), наприклад: «Те, що США шар-молотом трощать західні цінності та цілі, це нове. Європа має самостійно ухвалювати рішення, що стосуються її безпеки, — заявив Ішінгер» (Укрінформ, 29.05.2017). У ряді інших випадків зустрічаються синонімічні утворення для позначення понять, явищ суспільного життя, як-от: *публічний інтерес* (його синонімами є *суспільний інтерес, громадський інтерес*), *публічний договір* (не тотожний терміну *суспільний договір*), *публічне врядування*, *публічний порядок* (семантично відмінний від суспільний порядок), *публічна дипломатія* (пор. це з *громадська дипломатія, громадянська дипломатія*), *публічні торги*, *публічні закупівлі*, *публічні фінанси*, *публічна сфера*, *публічна інформація*, *публічна особа*, тощо.

Складнішим для виявлення калькованого характеру словосполучення є випадки, коли калькуються обидві частини. До таких належать терміни *перше читання, друге читання*, які стосуються процедурних питань роботи Верховної Ради. На появу цих термінів вплинули позамовні чинники, пов'язані

із зміною функцій парламенту України. Ці новітні терміни значення включені до перекладних англо-українських словників. А саме, його подає словник за редакцією Макліна й Макмілана (2006, с. 206–207, 241–242), але вони стосуються цілковито британських реалій. СУМ фіксує 3 значення до іменника *читання*. Це «1. Дія за значенням читати». Сюди ж належить співзначення «Уміння читати, сприймати надруковане (як навчальний предмет). 2. Те, що читають, читаний текст. 3. У множині. Цикл доповідей, лекцій, виступів читців, присвячений якому-небудь колу питань» (СУМ, т. 11, с. 337). Електронний словник 2010–2012 рр. подає ці самі значення, доповнюючи їх згадкою про *перше* та *друге читання*. Тобто, якщо в СУМі є специфічне значення, що подавалося як «цикл доповідей», то в новітній словник увійшли вживання в однині з віднесенням цих значень до законодавчої сфери. *Перше читання* тлумачиться, як «прийняття законопроекту до обговорення», а *друге читання*, як «дебати по законопроекті і його принципове схвалення (у парламентах деяких держав)». Останнє зауваження не дає змоги побачити, що особливого є в такій процедурі в Україні. Роз'яснення змісту цього терміну можна знайти на юридичному порталі Верховної Ради України, де визначено, що розгляд і прийняття законопроектів відбувається за процедурою трьох читань, у такому формулюванні «1) перше читання — обговорення основних принципів, положень, критеріїв, структури законопроекту та прийняття його за основу; 2) друге читання — постатейне обговорення і прийняття законопроекту в другому читанні; 3) третє читання — прийняття законопроекту, який потребує доопрацювання та узгодження, в цілому (Стаття 102).

Терміносполуки *перше читання*, *друге читання* є прагматично та емоційно-експресивно нейтральними позначеннями. Запозичені в українську політичну термінологію з англійської мови (*nop. first reading, second reading, third reading*), вони виконують номінативну функцію. Зауважимо, що серед україномовних перекладних словників та енциклопедій нам не вдалося виявити цих термінів. В українській ситуації *перше читання* має зміст, відмінний від того, який має англійський термін, що послужив базою для його творення. В практиці Британського Парламенту та американського Сенату спільним є те, що внесення законопроекту для обговорення на першому читанні обмежується зачитуванням самої назви і наданням в Парламенті коротенької пояснювальної записки. І відразу після цього його направляють до профільної комісії, який ретельно розглядає його в період між першим та другим читанням. Друге читання в Парламенті Великої Британії є важливим етапом законодавчої роботи, коли обговорюються основні принципи майбутнього закону (Маклін, Макмілан 2006, с. 206–207). Якщо закон ухвалюють в першому читанні, то його передають до відповідного постійного комітету, після правок якого він знову потрапляє до Палати громад. Далі відбувається третє читання, і ухвалений законопроект направляється до Палати лордів. Отримавши підтримку в Палаті лордів він знову потрапляє до Палати громад. Ця інформація щодо особливостей проходження законопроекту важлива, тому, на перший погляд, зрозумілий термін може стати перешкодою

для його розуміння носіями української мови, а при перекладі на англійську мову чи написанні тексту англійською мовою, коли йдеться, безумовно, про українські реалії, такий здавалося б простий термін потребуватиме спеціального коментаря перекладача для англомовного читача/ слухача.

Калькованим є також термін *громадські слухання*. Подібно до *перше читання* та ін. він з'явився після отримання незалежності і формування нової Верховної Ради. СУМ подає такі значення для *слухання*: «Дія за значенням *слухати* 1–4». Серед цих значень лише одне значення має відношення до сфери соціального життя, а саме те, яке стосується публічного розгляду судової справи, заслуховування показань підсудного (СУМ, т. 9, с. 382). З появою особливого виду роботи в законодавчому органі з'явилася потреба в новій номінації, а саме: парламентські слухання, визначальною рисою яких є залучення експертів та громадськості для розгляду актуальних питань або законопроектів, що робить законотворчий процес відкритішим та ефективнішим, оскільки враховує максимальну кількість інтересів (Парламентські слухання). В граматичному плані тут цікаво, що вживається форма множини, в лексичному — що офіційна назва використовує означення, похідне від запозичення парламент. Відповідником цього терміну є англ. *hearing*, зафіксоване в словнику Колліна (Collin, 2004).

Прихованою є належність до запозичень і терміну *громадська думка*, відповідником якої є англ. *public opinion*. Активними є також інші кальки, до складу яких входить паронім *громадянський*. Так, *громадянське суспільство* має своїм прототипом англ. *civil society*. «Громадянське суспільство повернулося до рівня 2013 року — соціологи» (УкрПравда 8.10.2019); «Напередодні виборів активність громадянського суспільства особливо важлива, наголошують експерти» (РадіоСвоб 1.08.2019).

Нещодавно склад кальок поповнився ще одним терміном — *червоні лінії*. За інформацією словника сучасної української мови та сленгу «Мислово», цей термін «активізувався в українському публічному дискурсі у зв'язку з перемогою Володимира Зеленського та занепокоєнням громадянського суспільства його рішеннями», увійшовши до сімки найуживаніших слів 2019 року (Мислово 23.12.2019). Ця словосполучка є семантичним запозиченням з англ. словосполучки *red lines*, яка в англійському політичному дискурсі стала активно вживатися у зв'язку з перемовинами про вихід Британії з Євросоюзу: «Рішення залишити Євросоюз є найбільшим політичним вибором, який Британія зробила за покоління. У цей складний період вкрай важливо позначити *червоні лінії*, сказавши і британському уряду, і Єврокомісії: "тільки досі і не далі". Саме через це ми визначили список наших головних *червоних ліній* для Брекзиту, 7 проблем, щодо яких ми вимагаємо, щоб переговори ЄС та Британії не відкинули назад кілька десятків років соціального поступу» (Brexit Red Lines).

В українському контексті калька *червоні лінії*, яка має досить прозору метафорику в обох своїх компонентах, постала зовсім недавн. «На Майдані Незалежності проходить акція "*Червоні лінії* для Зеленського", учасники якої

хочуть окреслити "червоні лінії" для президента перед зустріччю "нормандської четвірки", що відбудеться 9 грудня» (УкрПравда 8.12.2019). В іншому джерелі вжито «червоні лінії», які далі в тексті розтлумачуються і стають чітко зрозумілими: «Зеленський в присутності Путіна окреслив "червоні лінії", які ніколи не перетне... Зеленський окреслив низку принципів, які він ніколи не порушить як президент України і з якими ніколи не погодиться український народ» (УНІАН 10.12.2019).

Активно вживається в політичному дискурсі також словосполучка *дорожня карта*, що є калькою англ. *roadmap*, *road map* і спочатку використовувалася в англійській мові в бізнесі при стратегічному плануванні, а сьогодні має таке значення: «*Дорожня карта* — це стратегічний план, який визначає мету або бажані результати і включає в себе головні кроки або ж віхи, необхідні для їх досягнення. Вона також є комунікативним інструментом, засадничим документом, що допомагає стратегічному мисленню — чому -, як щодо мети, так і плану її досягнення» (Productplan). В українській мові цей термін став активно вживатися за часів президенства В. Ющенка. Пор. «Президенти України та Польщі Віктор Ющенко та Лех Качинський підписали *дорожню карту* українсько-польського співробітництва на 2007–2008 роки, в якій приділено увагу проведенню енергетичного саміту у Кракові 11–12 травня 2007 року» (УкрПравда 27.04.2007); «Не думаю, що в світі є багато націй, які за 400 років такої круговерті ще знайшли в собі сили впливти на рівень розбудови власної держави. Все це наштовкує на необхідність мати ефективну *дорожню карту* національного становлення» (НовУкр 18.08.2016). Близька до нього за семантикою та мотивацією українська номінація *дорогоказ* має дещо відмінне значення, позначаючи все, що допомагає визначити напрямок для розвитку чого-небудь (СУМ, т. 2, с. 379), без виділення етапів руху і визначення цілей, хоча вона могла б за сприятливих умов розширити своє значення і стати альтернативою російській кальці «дорожня карта».

У сучасному слововжитку *дорожня карта* також розглядається як «покроковий сценарій розвитку об'єкта управління, наочно представлений у вигляді графа процесу управління, на якому відображені стратегічно значущі події, що визначають розвиток об'єкта управління, і послідовність їх настання» (<https://stud.com.ua> > menedzhment > strategichne_planuvannya). «Дорожня карта пріоритетних законопроектів для законодавчого забезпечення виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» (ЄврУкр 1.3. 2018).

Дорожня карта проекту, дорожня карта розвитку проекту будівництва, дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі, дорожня карта щодо зниження тарифів на послуги роумінгу, дорожня карта отримання земельних ділянок сільськогосподарського призначення, — такими є найчастіші словосполучення, що зустрічаються в інтернет виданнях. Дорожня карта пошуку роботи, плакат «Дорожня карта виборця», дорожня карта розвитку ягідництва, дорожня карта реєстрації інвестиційних проектів, дорожня карта війна АТО тощо, видається, нівелюють значення самої словосполучки. Очевидно, краще було б сказати, наприклад «як шукати роботу; як проголосувати, як зареєструвати

інвестиційні проекти» тощо. Таке розмаїття назв об'єктів, з якими асоціюється *дорожня карта* веде до розмивання поняття, первісно пов'язаного з цим терміном. Найголовніше, цей термін перестає відбивати інший елемент значення, а саме його функцію як комунікативного інструмента, який пояснює причини існування певного алгоритму дій, чому потрібно здійснення окремих кроків у визначеній послідовності, і яку мету має досягти виконання кожного окремого кроку.

Не викликає особливих сумнівів щодо свого походження термін *політичні сили*, який є калькою англ. *political forces*: «Наближаються парламентські вибори, і вже 21 липня українцям доведеться знову зробити свій вибір. Правда, на відміну від весняних перегонів, цього разу вибирати будуть не одну людину, а цілу *політичну силу*, а також людей, що йдуть за мажоритарними списками» (Уніан 5.7.2019). Також у заголовку «*Політичні сили* України: партія "Патріот"» (Уніан 5.7.2019); «Лідер електоральних симпатій серед *політичних сил* — партія "Слуга народу"» (Укрінформ 22.5.2019). Часом використовується однослівна складена назва, як у таких прикладах: «В *політсилі* стверджують, що попередній керівник партії Дмитро Разумков став головою Верховної Ради, а тому не має змоги займатися розвитком *політсили*» (ВВС.ua 10.10.2019). Із поданих контекстів випливає, що семантично термін *політичні сили* і термін *партії* збігаються, тоді як англomовний відповідник охоплює не лише партії, а й так звані групи тиску (ще одна калька англ. *pressure groups*), а також може стосуватися впливових особистостей (The Law Dictionary).

Баланс влади — явна калька з англійської мови, в якій термін *balance of power* має досить невизначений зміст, незважаючи на його широке вживання і на нібито зрозумілість його значення. Як його характеризують дослідники, він є сумнозвісно хистким, непрозорим, неясним, мінливим терміном, що лежить в основі міжнародної політики реалістичного напрямку. Він має різні значення в галузі міжнародного права і в галузі внутрішньої політики. Якщо йдеться про першу сферу його вжитку, то система балансу влади означає, що влада, яку утримують і здійснюють держави у межах цієї системи, стримується і урівноважується владою інших. Якщо влада якоїсь країни починає загрожувати іншим країнам, то виникає коаліція держав, щоб зупинити це зростання, таким чином, що будь-яка претензія на гегемонію буде самогубною (Schweller 2016).

У словнику політичних термінів англійської мови (Glossary of Political Terms) *balance of power* подається значення із сфери внутрішньої політики, де воно трактується як вплив невеликої партії у законодавчих процесах, яка може підтримати або ж не підтримати своїми голосами більшу партію, яка проте не має достатньої кількості голосів для забезпечення більшості при голосуванні. А от в українському спеціальному тексті реалізується термін з досить невизначеною семантикою, яка не відповідає жодному із зазначених вище значень, про що свідчить його синонімізація із іменником *взаємозалежності*: «Техніки соціального управління в такому світі мають спиратися на урозуміння як відмінності та своєрідності різних соціальних

груп, так і взаємозалежностей — *балансів влади*, — що виникають у цих взаємодіях» (Севрук 2017).

Одним із досить контроверсійних термінів-кальок є *політична воля*, що можна проілюструвати такими прикладами: «пастка міститься у такому популярному словосполученні "*політична воля*", до якого апелюють, яким пояснюють і якого то прагнуть, то жахаються» (Нов.Укр. 11.04.2018); «Кажуть, що до цього потрібна ще *політична воля*. У мене є *воля*, отже, у нас буде е-країна, — резюмував Президент» (Укрінформ 6.02.2020). Тлумачення цього терміну подає *Юридичний вісник України*, зауважуючи при цьому і контексти його неправомірного вжитку: «*Політична воля* — термін політологічний. Це важливий і необхідний компонент діяльності суб'єкта політики, мотиваційно зумовлений головною метою, стратегією і тактикою її здійснення. Це також вибір шляхів розв'язання тих чи інших суспільних суперечностей, засіб ідейно-ціннісного самовизначення, свідчення рівня певної політичної культури. Найважливіша риса *політичної волі* — спрямованість на перетворення дійсності в інтересах і цілях суспільства. Передбачається, що суб'єкт політики діє в межах закону. Якщо ж суб'єкт політики виходить за межі закону, — це правопорушення. Термін «*політична воля*» нерідко використовується не за призначенням. Про *політичну волю* в нас говорить будь-хто. Посадова особа, яка є просто державним службовцем, заявляє про відсутність *політичної волі* щось здійснити. Вона повинна просто виконувати свої посадові обов'язки. Їх невиконання є правопорушенням, але про це, як правило, ніхто не пам'ятає. Тим часом, підміняючи поняття, посадові особи нерідко ховаються за «*політичною волею*», виправдовуючи свої дії або бездіяльність» (ЮрВісн 15.10.2017).

Метафоричний зворот *відмивання грошей (коштів)* (пор. англ. *money/profits laundering*, значення англійського *laundering* є ширшим за український відповідник, оскільки йдеться не лише про прання, а й прасування) ілюструється такими контекстами: «Найпоширеніші схеми *відмивання коштів* пов'язані з операціями по незаконному виведенню грошей за кордон та інвестування з офшорних зон» (ТСН 1.10.2011); «НБУ встановив факти *відмивання грошей* за допомогою держоблігацій... Національний банк України виявив низку циклічних фінансових операцій професійних учасників фондового ринку з облігаціями внутрішньої державної позики, що мають ознаки *відмивання доходів*, одержаних злочинним шляхом» (УНІАН 2.05.2019).

Багато кальок, що будуються на чітких метафоричних моделях, вжитих у мові-джерелі і відтворених в українській мові, видаються зрозумілими і нібито не потребують ніяких пояснень. До таких належать *відкрита економіка* і *закрита економіка*, зразками для яких стали англ. *open economy*, *closed economy*. Попри позірну зрозумілість для пересічного мовця цих термінів, уживання їх у притаманних їм значеннях як термінів потребує спеціального роз'яснення, як, наприклад: «*Закрита економіка* — економіка країни, яка не експортує та не імпортує товари і послуги».

Нарешті зазначимо один з видів кальок, коли українська назва має лише часткову подібність до терміну в мові-джерелі, що спостерігається в номенклатурі міжнародних інституцій, як, наприклад, «*Велика вісімка*». Наприклад: «Володимир Зеленський у ніч на четвер прокоментував інформацію про можливе повернення Росії до "*Великої вісімки*"» (BBC.ua 22.08.2019). Українська номенклатурна назва не має абсолютного співвідношення з англ. *the Group of Eight, the Group of 8, the G8*, оскільки відтворюється лише цифра. За цим же зразком побудовані *the G7*, або «Велика сімка» (англ. *the Group of 7, the Group of Seven*), у минулому *the G6* (*Група Шестки*) та *the G8* (*Група Восьми*), *Велика двадцятка* (*the Group of Twenty, the Group of 20* або *the G-20*). На відміну від англійської мови, в українській нормативною є лише повна назва, а не абрєвіатура.

Жаргонна лексика. Основним джерелом політичних термінів, було і залишається словотворення як на базі питомих, так і чужомовних ресурсів (Стишов 2019, с. 261). Політичний лексикон складається з питомих лексем, які мають тривалу історію існування в українській мові, власних утворень пізніших періодів, а також запозичених лексем. Серед новотворів численними є безпосередні лексичні запозичення, які, поза їхніми функціями, згадуваними раніше, сприймаються як свідчення інтернаціоналізації термінології. Велику частку складають семантичні запозичення, серед яких можна виділити ті, які додають нові значення до існуючих запозичень або ж лексеми з частково запозиченими елементами. Значно складніше відстежити семантичні кальки, що творяться на підставі власного мовного матеріалу, і вони далеко не завжди перебувають в полі зору дослідників. Аналіз соціально-політичної лексики та термінології, як правило, обмежується названими джерелами поповнення політичного лексикону.

Водночас, як це зауважують політологи у зв'язку з потребою визначитися, який новітній термін заслуговує на його включення до словника політологічних термінів, сучасний мовний процес характеризується посиленням ролі неформальних, нелітературних елементів у мовленні (Хома 2015, с. 52), серед яких велике місце відводиться жаргонізмам або сленговим словам, і наводить ряд новотворів, які належать до сленгу. Останній — надзвичайно мінливий шар лексики і доля окремих його одиниць залежить не стільки від професіоналів-політологів, як від журналістів. «Вони формують сучасні мовні норми, продукують нові слова («темник», «гонгадзегейт», «грантоїд», «тушки»). Саме медійникам нерідко доводиться вирішувати, чи назва, яка стихійно виникла в певному середовищі, заслуговує на популяризацію» (Хома 2015, с. 53). Зауважимо, що серед названих такі слова, як *гонгадзегейт*, меншою мірою, *тушки* втратили свою актуальність. Останнім позначають депутата Верховної Ради, що з особистої матеріальної чи іншої вигоди голосує разом з фракцією, до якої він не обирався. Проте з часом активність уживаності такого популярного в 2000–2010-х роках жаргонізму вичухає попри його яскраву метафоричність. До речі, можна припустити, що на закріплення в

мові іншого жаргонізму *тітушки* певною мірою могла вплинути часткова омофонія *тушки* та *тітушки*.

Сучасне посилення ролі жаргонізмів у мовленні, і в політичному дискурсі зокрема, відбувається на тлі того, що неологізми, які перебувають в інформаційному полі, нерідко представлені жаргонізованими словами. Притаманна сленговим словам експресивність, переважно негативного характеру, сприяє посиленню їх функціонування, особливо в періоди радикальних змін у житті суспільства. Як зауважує Н. Хома, «новотвори здебільшого є сленговими словами, а не літературними, хоч і добре укоріненими. Експресивність лексем прямо залежить від конкретної суспільно-політичної ситуації й часу; вони містять потужний заряд негативних емоцій, асоціюються з прагненням до радикальних змін, стражданнями, людськими втратами. Власне Революція гідності й подальші події в Криму та на Донбасі ввели в ужиток українців низку нових слів і висловів (своєрідних «лінгвістичних монстрів») на взірць «кровосісі», «айтігушки», «ватники» («вата»), «колароди», «рашизм», «путінізм», «Рашостан», «Бандерштат», «укропи» («укри»), «зелені чоловічки» («вічливі люди»), «майдауни», «диванні війська» («диванна сотня»), «бандерлоги», «правосеки», «тітушатник», «беркутня» (Хома 2015, с. 52).

Частина з цих наведених автором, як і багато інших мовних жаргонізмів, або припинила своє існування, або відійшла до периферії слововжитку, стаючи символічним свідком часу, в який вони виникли. Проте мовознавцevi вони цікаві саме своїм українським походженням на відміну від переважної більшості жаргонізмів, наведених у словнику Ставицької.

Жаргонізація мови, яка стала особливо активною наприкінці 80–90-х років 20 ст., торкнулася багатьох пострадянських країн. Л. П. Крисін (Крысин 2000) вважає її однією з важливих прикмет сучасного розвитку російської літературної мови. Огрублення мови торкнулося не лише побутового мовлення, а й вийшло далеко поза його межі, воно зачепило художню літературу і стало рисою мови публічних виступів політиків. Соціальні причини огрублення Л. П. Крисін формулює афористично — «яке життя, така й мова цього життя» (там само).

Багато в чому подібна ситуація спостерігається і в українській мові, в якій жаргонізми виходять поза межі притаманної їм сфери функціонування і стають уживаними не лише в невимушеному побутовому спілкуванні, а й в політичному офіційному дискурсі, спочатку на правах «бідних родичів», про що свідчить уживання їх у текстах спочатку в лапках, а потім уже і без них. Ці процеси інтенсивно точилися вже в 90-х роках минулого століття на тлі таких процесів, як колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація (див. О. О. Тараненко 2002), що стали характерними явищами сучасної української мови внаслідок лібералізації норм літературної мови, ослаблення й розмивання стильових і стилістичних обмежень, збільшення варіативності мовних одиниць. При цьому спостерігається масове проникнення елементів

стилістично нижчих шарів (субстандартів) до стилістично вищих, які обслуговували важливі комунікативні сфери (там само, с. 33–35).

Праці низки дослідників, які займалися питаннями жаргонної та стилістично зниженої лексики, акцентували увагу на її активізації в засобах масової інформації (Березовенко 2002; Berezovenko 2002–2003; Ставицька 2005, Третяк 2008; Навальна 2010, 2013). Особливо неприйнятним є вживання жаргонізмів, кримінальних у тому числі, у політичному дискурсі, оскільки вони можуть відігравати далеко не другорядну естетико-етичну роль. Досліджуючи кримінальне арго в українській мові, А. В. Березовенко наводила приклади їх у мовленні не лише журналістів, а й політиків високого рангу.

Чи змінилася ситуація сьогодні? Розглянемо деякі приклади.

Одним із поширених жаргонізованих слів сучасного українського мовлення, який уже набув статусу інтерсоціального, є *безпредел*, який у словнику Ставицької (2003, с.44) подається у ряді з такими фонетичними його варіантами — БЕЗПРЕДЕСЛ, БЕЗПРЕДСЛ, БЕСПРЕДЕСЛ. Наведені лексеми, які однозначно через невідповідні для української орфоєпії, але типові для суржика поєднання палатализованого приголосного з наступним голосним *е* (*бе, де, ле* і т.ін.) вказують на російську мову, як їхнє джерело. Всі ці варіанти передають такі значення: «1. Злочин із застосуванням жорстокого фізичного насильства. 2. *несхвальн*. Непристойна поведінка, розгул. 3. *несхвальн*. Відсутність будь-яких норм, правил, законів у суспільному, політичному, економічному і т. ін. житті, у стосунках між людьми». У політичному дискурсі основним є його останнє значення, яке синонімізується з «*беззаконня; правове свавілля*», як це підтверджується таким прикладом: «Тобто за збитки, які несе підприємець, буде платити конкретний правоохоронець, який вчинив "*правовий безпредел*", — сказав Петренко» (Укрінформ 13.06.2018); «Це абсолютний "*безпредел*" під прикриттям прокуратури і судів. Через суди вводилися у власність, але немає вводу в експлуатацію, ми не розуміємо, чи безпечні ці конструкції, чи небезпечні, — заявив Максим Бахматов» (зік 10.12.2020). Більш ранній хронологічно приклад уживання вказує і на витоки походження самої лексеми: «Ще не минуло й року, а вони вже здуріли від влади, сп'яніли, бо коли на всі ключові посади, в МВС, Нацбанк, уряд, призначають "своїх родичів і подельників", а конкурентів в державі "зачищають", то такий процес можна назвати лише жаргоном цих же злодіїв — "*безпредел*". А він, як відомо, закінчується фіаско для цих же "*безпределішків*"» (РадіоСвоб 29.12.2010).

Одним із прикладів повного освоєння частини абrevіатур в українській мові є розмовне слово *пiар*, що раніше переважно вживалося в україномовних текстах у його латинській транслітерації, тобто, як варваризм, і не мало додаткових смислів. Воно відтворює вимову англійською мовою, що є свідченням усного шляху його запозичення. Ступінь освоєння *пiар* демонструється розвитком словотвірного гнізда на базі абrevіації PR, українська калька якої зв'язки з *громадкістю* не набула необхідної частоти вживання, щоб конкурувати з англійським відповідником. На користь англomовного варіанта

зіграла його коротка фонетична форма та те, що не було запропоновано української абрєвіатури: ЗГ не виглядало достойним конкурентом. Приклади слововжитку дієслів-дериватів *піар* ілюструє інтерв'ю Вадима Пристайка: «Є дуже багато людей, які *піаряться* на цих процесах. ...Ви пам'ятаєте, були і до цього ті, хто *піарились*, на жаль, на нещасті людей. І тут, якщо совісті не вистачає, то може прийти до родичів і сказати: я допоможу, і це може коштувати недорого. Або політично я можу *запіаритися*, що я все зробив...» (BBC.ua 14.11.2019).

Дієслово *піаритися* має не лише сильніше експресивне забарвлення порівняно з іменником *піар*, від якого воно утворено, а й емоційно забарвлену несхвальну оцінку. Привертає увагу також поява префіксальної форми *запіаритися*, що вказує на формування словотвірного ряду на власному ґрунті з використанням питомих граматичних засобів, якими є префікс *за-* та входження новотвору до класу дієслів з тематичною *-и-*, куди найчастіше потрапляють дієслова-неологізми. Семантично дієслово *піаритися* може тлумачитися як «рекламувати себе, займатися саморекламою» і є жаргонізмом, проте, на відміну від дієслова *рекламувати себе* та синонімічної словосполуки *займатися саморекламою*, як нейтральних позначень, він має експресивність новизни. Для порівняння цікаво зазначити, що в стандартному варіанті англійської мови PR є іменником, хоча є і численні приклади його функціонування як дієслова в побутово-розмовному варіанті, як показано в одній з американських різко критичних публікацій стосовно вживання PR як дієслова (див. PR 4.08.2010).

«Зараз кон'юнктура ринку така, що може *підфармити*», — Милованов про зниження тарифів (Цензор 03.09.2019). Даний контекст заслуговує на увагу, бо в ньому відбувається зіткнення двох стилістично протилежних щарів лексики — високого, та низького, перший представлений терміносполукою *кон'юнктура ринку*, що належить до економічної галузі, а другий — *підфармити* — до кримінальних та жаргонно-розмовних номінацій російського походження; специфічна експресивність останнього в політичному дискурсі посилюється додатково через уживання префіксальної форми доконаного виду. Цей жаргонізм у формі *фармити* з позначкою *кримінальне* та *жаргонно-розмовне* фіксує словник Ставицької (2003, с.268) з таким значенням «щастити, везти». Слово *фармити* входить до складу словотвірного гнізда *фарт, фатовий*, початкова його форма була запозичена з німецького мисливського жаргону *фарт (Fahrt)*, у якій на східнослов'янському ґрунті розвинулися похідні. Зауважимо, що в академічному тлумачному словнику української мови, на відміну від словників російської мови, цього слова немає, очевидно, тому що на час укладання радянського СУМу, воно сприймалося більше, як кримінальне, а не жаргонно-розмовне слово.

Помітним явищем у політичному контексті стала поява жаргонних слів власне кримінального світу і жаргонних слів, пов'язаних з корупцією. Однією з поширених номінацій корупційної діяльності стало слово *схема*: «За даними Лещенка, "на сторону *схематоза* нардепа Антона Яценка" (*схема*

"майданчиків-прокладок", які "паразитували" на державній "оціночній" базі ФДМУ — ред.) стали 11 "слуг народу"» (УкрПравда 22.10.2019). «За час дії мораторію, вважають в уряді, в Україні склався тінювий ринок землі, на якому активно використовуються *корупційні схеми*» (ВВС.ua 28.09.2019). «Введення литовських авто — це *схема*, яку зараз пропонують узаконити. Причому, власники (не юридичні, а фактичні) говорять в першу чергу про себе.... Не можна брати з європейського досвіду тільки переваги, а *схематози* залишати українські. Потрібно взяти досвід цілком, з його перевагами і недоліками (особисто для тебе)». (НовУкр 7.09.2017).

У семантичній структурі лексики *схема* виділяються два значення та додаткові відтінки значення до кожного з них: «1. Спрощене зображення в загальних рисах системи, будови чого-небудь або взаєморозташування, зв'язку частин чогось... План побудови, організації чого-небудь. 2. Виклад, опис, зображення чого-небудь у загальних, головних рисах, без деталізації, подробиць. Готова трафаретна формула чого-небудь; чийсь образ у спрощеному, збідненому вигляді» (СУМ, т. 9, с. 881). Жодне з цих значень, зафіксованих у тлумачному словнику, не збігається цілком з семантикою уживань лексики *схеми* у вище наведених контекстах. Найближчим до жаргонізму *схеми* є співзначення «План побудови, організації чого-небудь», яке разом з тим не є його повним еквівалентом, оскільки не має конотації «незаконний, кримінальний». Варто зауважити, що англійський відповідник *scheme*, семантично подібний до *схема*, згідно словника Логмана, має значення, ідентичне новому занченню українського терміну, а саме: «шахрайство, махінація, афера».

У наведених нижче контекстах це додаткове конотативне значення — «корупційний характер дій, махінації, афери» у жаргонізмі *схеми* прояснюється при додаванні означення *корупційний*: «Посібник "Корупційні схеми" презентували для детективів НАБУ та слідчих ДБР» (Право 18.04.2019). Контекст може містити розгорнуту характеристику явища під назвою *схеми* зі словом *корупційний* або без нього, або ж лексики, які стосуються корупційної діяльності і є в цьому контексті синонімами *схеми*, як-от «махінації, афера»: «Фонд держмайна України від 18 липня запустив реальну *корупційну* аферу: створено монопольну *схему* з викачування грошей — 600–800 мільйонів гривень на рік — з оцінювачів майна, нотаріусів та їхніх клієнтів в інтересах приватної компанії з Донецької області» (Цензор 24.07.2018). Можемо нагадати, що вживаною раніше у такому ж значенні була питома лексема *оборудка*, яка в СУМі подається з металінгвістичною позначкою *розм., рідко*. «Сумнівна (перев. незаконна) угода; афера, махінація» та ілюструється прикладом з твору Вільде (т. 5, с. 553).

Нещодавно з'явився неологізм *схематоз*, побудований на основі іменника *схеми*. Подібно до *схеми*, слово *схематоз* вживають тоді, коли йдеться про корупцію у сфері економіки, яка це демонструють такі приклади: «Головна ціль роботи нашої команди — перезавантажити країну, зламати стару систему і побудувати нову, без "*схематозів*" і *договорняків*. Наша команда працює над

тим, щоби кожен українець відчув реальні зміни. Боротьба триває і я впевнений у нашій перемозі! — заявив Гончарук» (Цензор 16.01.2020).

Через незвичність свого творення, а саме вживання грецького за походженням суфікса *-оз-*, що в українській та багатьох інших мовах світу як морфема-інтернаціоналізм грецького походження (*-osis*) здебільшого закріпився в медичній термінології, патології, цитології (пор. *авітаміноз, бактеріоз, дерматоз, кандидоз, парадентоз, педиккульоз* та ін.) для позначення хворобливих станів, а також є в інших лексемах, як, наприклад, *метаморфози*, слово *схематози* є набагато експресивнішим від *схема*. За смисловим навантаженням воно є синонімом до *схеми*, хоч часом вживається тоді, коли йдеться про швидке отримання грошей. Його фонетичний відповідник є і в російській мові — *схематоз, схематозы*, отже наймовірніше це є запозиченням з російської мови, як і більшість українських жаргонізмів. Морфологічна будова лексеми *схематози*, вірогідно, є результатом неструктурної (поверхневої) аналогії зі згаданими раніше словами, що містять суфікс *-оз-*, особливо зважаючи на модифіковану форму *-тоз* (найближчими фонетичними зразками могли б бути *невроз, туберкульоз, дерматоз*), аніж наслідком регулярного творення.

Жаргонізм *договорняк*, побудований за допомогою іменної основи та суфікса *-ак/-як* (модель є продуктивною в творенні жаргонізмів, пор. *депресняк, люмпак*), є в сучасній українській мові емоційно-експресивною номінацією протизаконних домовленостей між окремими особами, фірмами тощо з метою отримання прибутків. Початкове його вживання належить до спортивної сфери, де це слово з'явилося як букмекерський термін для називання так званих «договірних» матчів, тобто тих, які мають наперед домовлений результат. Поступово це слово розширило свою функціональну сферу і стало позначати протизаконні домовленості економічного чи політичного характеру. Наприклад: «У системі ProZoggo зафіксовано спробу "договорняку", — Нефьодов» (Прес 07.06.2016); «Між Порошенком і Семочком міг бути "договорняк" про незаконне звільнення — ЗМІ...» (УкрПравда 6.11.2019); «Футбольні "договорняки": поліція заявляє, що слідство зупинили... Слідство у справі організації так званих *договірних* футбольних матчів зупинили» (Укрінформ 3.12.2019); «Глава держави попередив депутатів про неприпустимість "договорняків" і пропусків пленарних засідань, водночас наголосив, що впливати на партію не буде» (Лівбер. 3.08.2019). Зазначимо, що вживання цього російського запозичення (українськими відповідниками *рос.* слова *договор* є «*угода, домовленість*») стосовно економіки, політики є суржиковою інновацією, що виникла безпосередньо на українському ґрунті, бо російські джерела фіксували його еквівалент тільки в сфері спортивного сленгу, і лише зовсім недавно з'явилися вживання, що стосуються політичного життя.

Жаргонізовані слова, маючи різні лексико-семантичні варіанти, нерідко мають різну сферу функціонування, як це показує аналіз словника жаргонної лексики української мови. Водночас слід мати на увазі, що фіксація їх як належних до одного шару в певний період не означає, що вони з часом не

змінять сферу застосування, перейшовши, наприклад, з кримінального жаргону до молодіжного, і пізніше можуть поширитися в мовленні як розмовно-жаргонний варіант. Слово *барига* у кримінальному середовищі використовувалося із значенням «перекупник краденого» (Ставицька 2003, с. 41). Його жаргонно-розмовний варіант асоціюється зі значенням «продавець, торговець, бізнес якого оцінюється як недостойний» (там само). У молодіжному середовищі *барига* позначав бізнесмена, «який робить не дуже великі гроші» (там само). Подані нижче приклади ілюструють реалізацію жаргонно-розмовного варіанта: «За свою політичну кар'єру в Україні, яка незабаром може відродитися, він встиг пройти шлях від досить обережного критика влади до викривача "банди *бариг*"» (BBC.ua 29.05.2019). «Дію інформаційної дубинки добре відчули на собі попередники, і, схоже, скоро в ролі "*бариг*" і "мародерів" опиняться вже "нові обличчя"»

«Мер Львова стверджує, що за пікетами Ратуші стоїть банальний криміналітет і місцеві *бариги*, які хочуть грабувати місто» (УНІАН 29.05.2019).

Поодинокими є приклади переходу загальнозжованих семантично нейтральних слів у розряд жаргонізмів. До таких належить історичний термін *наїзд*, що тлумачиться, як «організований представниками панівного стану збройний напад на шляхетське, князівське або монастирське поселення чи володіння з метою пограбування, помсти, а також заволодіння землею, підданими, силового розв'язання майнових суперечок (нерідко між родичами), підриву економічних позицій конкурентів. Наїзд — соціальне явище загальноєвропейського характеру періоду середньовіччя — раннього Нового часу» (Блануца 2010). У сучасній українській мові, окрім своїх загальнозжованих значень, пов'язаних із дієсловом *наїжджати*, від якого він був утворений, це слово є кримінальним жаргонізмом, що має таку семантику: «грабіж, розбійний напад з метою знищити конкурента у діловій сфері», а також значення, яке вийшло за межі молодіжного сленгу, де воно побутовало раніше, — «критичне зауваження, претензії до когось» (Ставицька 2003, с. 184). Наприклад: «... історія опору *наїзду* податкової міліції на мою компанію типова, але я б хотів поділитися своїм досвідом і застерегти від моїх помилок тих, кому ще, може, життя підкине таку ситуацію» (Ек.Правда 20.1.2017); «...до *наїзду* на компанію з боку ЗеВлади вони ["Арселор" АМКР] 12 років не виплачували дивіденди, спрямовуючи всі гроші на розвиток підприємства, в тому числі, с'як-так, на захист атмосфери. А тепер ці гроші вийдуть з України» (Тексти 11.10.2019).

Деякі жаргонізми, які побутовали в межах спілкування кримінального світу, стали входити в політичний дискурс через розмовно-жаргонне зживання, яке відбивалося на шпальтах газет, телебаченні, пізніше в інтернет ресурсах. Спочатку вони стають помітними в мові преси, особливо кримінальної хроніки, а пізніше значно активізуються в публікаціях на політичні теми. Поширенню кримінальних жаргонізмів поза межами їх первинного зживання і перетворенню частини з них на інтерсоціальні жаргонізми сприяло сприйняття їх молодіжним сленгом (Третяк 2008, с. 7).

Є й інші пояснення, в основі яких лежить не тільки мовне чи соціолінгвістичне обґрунтування, а й політико-економічні чинники, що могли полегшити вихід подібних слів за межі природнього їх середовища. Л. П. Крисін вважає, що поширення слів, виразів, що належать до кримінального жаргону, стало наслідком існування радянських таборів і тюрєм, де жили поруч представники як кримінального світу, так і засуджені за інкриміновані їм провини інженери, лікарі, селяни, військові, партійні діячі, студенти, тобто всі ті, що складав населення сталінських таборів. Тюрємний жаргон знаходив собі нове середовище, переходячи до мовлення згаданих соціальних груп, модифікуючись і поповнюючись новими елементами (Крысин 2000). На психолого-соціологічні чинники проникнення кримінальних жаргонізмів до інших сфер наголошує Л. Ставицька, яка вбачає причини активного входження кримінальних жаргонізмів у розмовне мовлення в тому, що існує «усвідомлюваний на рівні підсвідомості престиж людей поза законом з їхньою модою, манерами тощо, що є домінування магічного, а не інтелектуального ставлення до світу, цинічність та насмішкуватість» (Ставицька, 2005, с. 175). Щодо таких жаргонізмів, як *дерибан* та *кришувати*, то «можна говорити про впровадження стратегії кримінального соціуму у свідомість широкого загалу носіїв мови через посередництво певного мовного знаку, який отримує особливу символічну цінність, характеризуючи дії й учасників спілкування, в історичний зріз епохи» (там само, с. 176).

Причини ослаблення норм виходять за рамки власне мовних і зумовлені суспільно-політичними чинниками. «Особливістю сучасного стану кримінального аргю є те, що воно вийшло за межі власної соціальної групи та отримало широке розповсюдження у суспільстві» (Чаплик 2003, с. 167). Поширення кримінальної лексики автор пояснює не лише позамовними чинниками, а й смисловими особливостями і пояснює це тим, що «слова кримінального аргю є емоційно насиченими, схожими із нецензурними, лайливими словами і тому у суспільстві, яке знаходиться у стані невизначеності, відчувається певний попит на подібну експресію. На даний момент кримінальний жаргон через художню літературу, кінематограф, популярні радіостанції, засоби масової інформації увійшов у повсякденне життя. Розповсюджувачами жаргону є й особи, які пройшли через місця позбавлення волі, а також ті, хто працює (працював) у правоохоронній та пенітенціарній системах.» (там само).

Ще один приклад кримінального жаргонізму, що претендує на статус правового терміну є "*зłodий в законі*": «Президент вніс до Ради законопроект про "*зłodий у законі*". Про це повідомляє пресслужба глави держави. "Ініційований Президентом законопроект передбачає кримінальну відповідальність за перебування осіб у статусі '*зłodія у законі*', створення та участь у злочинних спільнотах тощо", — йдеться у повідомленні» (Укрінформ 3.12.2019); «злочин визнається вчиненням злочинною спільнотою, якщо його скоєно стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), учасником, організатором, керівником та/або координатором якої є "*зłodій у*

законі". Також в даній частині статті пропонується визначити поняття "злодій у законі"» (Укрнет 2.12.2019).

Ця назва з ремаркою *кримінальний* ввійшла до Короткого словника жаргонної лексики української мови, де її значення тлумачаться таким чином: «Злочинець, який живе за законами кримінального (злодійського) світу» та «Злочинець, який має заслуги в злодійському середовищі» (Ставицька 2003, с. 126). Ілюстрацією до сучасного вживання цього звороту є: «Убивство у Москві найавторитетнішого злодія в законі Аслана Усоєна за прізвиськом Дід Хасан не матиме жодного впливу на Україну, тому що він не мав тут бізнес-інтересів, а в нашій країні і так є кому "кришувати"» (Іпрес 17.01.2013); «На Київщині поліцейські затримали злодія в законі на прізвисько Гега Озургетський» (Цензор 7.12.2019).

Вираз «злодій у законі» фіксує також 6-томна «Юридична енциклопедія» (1999, с.614) у такій редакції: «"Злодій у законі" — на жаргоні злочинців, професійний злодій, який дотримується злодійських "законів" і визнається злочинним світом найавторитетнішим з наданням йому особливого статусу, що використовується для підтримання певного порядку в злочинному середовищі». Феномен «злодія у законі» виник у 30-і рр. 20 ст. в умовах існування злочинності, властивих колишньому СРСР, і має тенденцію до видозмінення із зміною цих умов». Цій терміносполуці в Енциклопедії передуює номінація *злодій*, яка не зовсім точно ототожнюється зі словом *крадій*, і відповідно тлумачиться, як злочинець, що вчиняє крадіжку (там само). Адже в українській мові існує й інше, давніше значення, ідентичне його етимологічному значенню «злодій», тобто *злодій* це той, хто чинить зло, і є еквівалентом *злочинець*. Саме це давніше значення реалізується в словосполучі *злодій в законі*.

Варто зауважити, що в дефініції, що наводиться в Енциклопедії, не йдеться про статус цієї мовної одиниці як терміну, що підкреслюється визначенням сфери його уживання — «на жаргоні злочинців», і тим, що слово «закон» подано в лапках, що має свідчити не про закон як загальнообов'язкове правило, яке має найвищу юридичну силу в певному суспільстві, а про його специфічне розуміння в кримінальному середовищі, яке представники законслухняної спільноти трактують як «чуже», з відтінком негативного ставлення до поданого в лапках виразу.

Щодо його походження, то є підстави вважати, що ідіоматичний зворот «злодій в законі» є калькою російського *вор в законе*. У давніх виданнях словника російської мови С. І. Ожегова *вор в законе* подано з посиланням на сферу вживання такого виразу — в середовищі кримінальних злочинців. Також зазначається, що ним має бути злодій-рецидивіст, якого на спеціальному зібранні приймають до привілейованого товариства ватажків злодійського світу.

Іншим кримінальним жаргонізмом, що став вживаним в інтернет матеріалах політичного спрямування, є *смотрящий*, фонетична і грамафічна форма якого ясно вказують на його походження з російської мови.

В злодійському жаргоні він є назвою кримінального «авторитета», тобто особи яка не лише користується високим авторитетом у своєму середовищі і може очолювати злочинні групи, а й посідає високе місце в злочинній ієрархії, підпорядковуючись «злодно в законі» і відповідаючи за стан справ в окремих районах міста, у таборі тощо.

У політичний контекст воно входить із значенням «той, хто має (корупційний) вплив на посадовців, органи влади», що видно з таких контекстів: «Відповідаючи на запитання, чи його не готують на роль "смотрящего" в Києві, Вавриш зазначив: "Якби, обговорюючи цю історію, я сказав 'смотрящий' над Амстердамом? Це ж дурість, які 'смотрящі'? Нормальне демократичне місто з ustalеними взаємовідносинами між жителями. Які 'смотрящі'? Це неможливо"» (Укрінформ 5.08.2019); «Степан Хмара: У Верховній Раді сидить "главный смотрящий" за Україною — Новинський» (зік 30.03.2018).

Кримінальні жаргонізми можуть бути представлені як окремими, ізольованими лексемами, так і рядами. Прикладом останнього є словотвірний ряд *криша, кришувати, кришування*. Лексичне значення, яке лежить в основі цього ряду, стосується організованої злочинності, що існує у формі захисту, заступництва, протегування переважно підприємницької діяльності кримінальними або правоохоронними структурами для отримання незаконних прибутків. Заступництво з боку правоохоронних органів для отримання незаконних прибутків розглядається як прояв корупції.

Словник жаргонізмів Ставицької подає лише *криша*, одне із значень якого стосується обговорюваної теми і формулюється в словнику, як «зв'язки у владних і правоохоронних структурах» (Ставицька 2003, с.152). *Криша* запозичена з російської мови, літературна форма *дах* також уживається з таким же значенням, а також має додаткове «прикриття від рекету, мафії» (там само, с. 95). М. М. Чаплик (2013, с. 167) подає «дах» із значенням — силове прикриття зі сторони правоохоронних чи злочинних структур. У масивах проаналізованих текстів жаргонні значення лексеми *дах* не фіксувалися, що може свідчити про його вужче функціонування порівняно з його синонімом. Тут свою роль відіграють швидше за все позамовні чинники, бо цей іменник має похідні «дахувати» і «дахування», які трапляються в інтернет джерелах, включно зі словниками. Щодо позамовних чинників, то в політичному контексті особливо відчутний тиск з боку російської мови, яка також панує і в кримінальному жаргоні.

Уживання дієслова *кришувати* та його похідного *кришування* відбивають такі контексти: «В Житомирі депутат запропонував полковнику поліції хабар за "кришування" видобутку бурштину. Чоловік запропонував правоохоронцю 1600 доларів США за чотири дні безперешкодної роботи своїх старателів» (Сьогодні 21.06.2017); «Тож у програмі "Гроші" вирішили дізнатися, хто *кришує* фейкових жебраків та скільки вони заробляють» (УНІАН 12.03.2019).

До кримінального аргю в 90-і роки увійшов жаргонізм *відкат* у значенні «вид хабара посадовій особі, яка приймає рішення із розподілу фінансів,

ресурсів, послуг тощо» (Чаплик 2013, с. 167). Сучасний онлайн-словник української мови подає його широке тлумачення, яке висвітлює особливості прояву цього явища, зауважуючи ненормативність такої номінації: «Неофіційна назва частини коштів, які виділяються на виконання робіт за державним замовленням, що їх виконавець замовлення на подяку за одержання даного замовлення, роботи повертає замовникові в особі чиновника, керівника державного органу» (Словник онлайн). Вживання в контекстах ілюструють такі приклади: «Зеленський закликав повідомляти в НАБУ про хабарі та "відкати"» (Громад. 23.09.2019); «Інформація Нацполіції про відкати 15–20 % за перемогу в тендерах на закупівлю ліків є "спотвореною", — заява Інституту раку» (Цензор 19.08.2019). «У Національному інституті раку група лікарів продавала пацієнтам безкоштовні ліки й отримувала відкати під час закупівлі медпрепаратів, — Нацполіція» (Цензор 16.08.19).

У словнику жаргонної лексики української мови Лесі Ставицької подаються два пов'язані слова *дербан* «збір урожаю маку» та *дербанити* із значеннями тотожними або близькими до російського відповідника «ділити награбоване; грабувати; збирати урожай маку» (Ставицька 2003, с. 97). Чаплик пише про неологізми 90-х рр. минулого століття в кримінальному жаргоні, серед яких він називає "дерибан" — захоплення підприємства з метою привласнення або продажу його активів (для порівняння з більш раннім: "дербанити" — розподіляти крадене між співучасниками) і т. ін. (Чаплик 2013, с. 167). Отже, відбулася зміна значення — йдеться не про розподіл між учасниками кримінальних груп награбованого майна, здебільшого дрібного, а про справді великі активи, як про це свідчить частота словосполук *земельний дерибан*, *дерибан державного майна*. «Зупинити земельний дерибан журналістам не вдалося» (Своб.ФМ 8.09.2008); «Грошей на соціальні виплати не вистачає через корупцію і дерибан коштів державного бюджету та державних підприємств» (ЛівБер 30.05.2013); «Ми не будемо голосувати за закони про *дерибан* землі» (Укрінформ 12.11. 2019).

Про реальну поширеність цього слова свідчать звернення до Гугл, який знаходить його в 168 000 випадках, хоча воно нерідко подається в лапках, чим засвідчується відносність його нормативності. Вживається воно не лише у формулюваннях журналістів, а й осіб, наділених високими повноваженнями. Так, заступник голови Фонду державного майна України Юрій Нікітін надав ексклюзивне інтерв'ю сайту «24» з промовистою назвою «Приватизація держмайна — це не "дерибан"» (24 ТБ 19.03.2018); «Помилки в кадастрі провокують дерибан. Без правдивих даних про землю та все, що на ній розташоване, децентралізацію та багато інших реформ проводитимуть наосліп» (Кур'єр 8.12.2017).

Те, що це слово далеко вийшло за межі притаманного йому контексту, свідчить «Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про державну інвентаризацію (аудит) земель"», в якій зазначається "Рушіюною силою такого 'дерибану' виступають окремі чиновники як державного, так і місцевого рівня, та бізнесмени, що паразитують на бюджетних коштах"» (Пояснювальна

записка). Слово як термін проникає навіть у спеціальну літературу. У збірнику наукових праць «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики» є *дерибан* без лапок. Пор. також: «Це вже не простий варіант дерибану країни 90-х років, а цинічно-грубе формування стабільної системи, зорієнтованої на експорт видобутої сировини та напівфабрикатів» (Розпутенко 2014, с. 214).

Розглядаючи кримінальні жаргонізми в політичному дискурсі не можна обійти й тему вульгарної лексики. Обсценна лексика, яка заповонила інформативний політичний простір, на противагу уподобань її з боку ряду політиків нового чи старого гатунку, з оцінного боку не може вважатися нормою політичного дискурсу. У зв'язку з цим напрошується приклад США, як мають реагувати державні служби на подібні випадки. Коли у 2017 р. новопризначений керівник з питань комунікації Білого Дому Скарамуччі, розмовляючи з журналістом, розкритикував колег, які поділилися конфіденційною інформацією, використовуючи вульгарну лексику (сам він пізніше назвав свою мову барвистою), то це коштувало йому посади — лише через 5 днів після розмови він змушений був покинути Адміністрацію Президента США. Ставлення до вербальної поведінки старих чи неополітиків в Україні в цьому плані, як і в плані терпимості до введення ненормативної лексики в непритаманний їм реєстр, є досить поблажливим, і не збігається з нормами спілкування, прийнятими в цивілізованому світі.

Дослідники жаргонізмів, які вивчали окремі інформаційні матеріали, відводять значну роль у посиленні жаргонного компоненту позамовним чинникам, серед яких: заполітизованість усіх верств населення; криміналізація суспільства; тиск влади на державні та комунальні ЗМІ; а також субстандартизація, вульгаризація, яка стосується не лише усного мовлення, порушення засад культури мови (Тараненко 2002; Ставицька 2005; Третяк 2008; Завальська 2018). До цього ряду доречно додати невміння багатьох мовців ефективно користуватися мовними реєстрами, слабкій здатності переходу від одного стильового реєстру до іншого. Зарадити цьому мала б обґрунтована і послідовна державна мовна політика, а також зусилля громадянського суспільства, небайдуженого до проблем мовної культури.

Аналізуючи проблеми жаргонізації і входження кримінальних жаргонізмів до мови політиків, маємо зазначити, що ситуація, вочевидь, не змінилася на краще, стабілізувавшись певною мірою щодо чисельності елементів субстандартів, маргінальних у тому числі, однак залишаючись вразливою щодо використання подібних елементів у сфері суспільно-політичної комунікації. Особливо це стосується тих моментів, коли маргіналізовані жаргонізми претендують на статус повноправних термінів з уведенням до відповідних термінологій, про що можуть свідчити вживання їх не лише в усному мовленні високопосадовців, а й в офіційних документах.

Не останню роль у посиленні ролі жаргонізмів відіграють і цифрові технології, поява на їхній базі таких соціальних проєктів, як фейсбук, інстаграм, твітер, які не обмежують своїх користувачів обміном коротких повідомлень, а вихолять за межі своїх початкових намірів сприяти

спілкуванню між окремими індивідуумами, стаючи платформою для швидкого поширення інформації в обхід офіційних каналів, для згуртування людей спільних поглядів, тощо. Адже не поодинокі випадки, коли важливі суспільно-політичні події в країні чи поза її межами ставали відомими завдяки інтернет засобам, які вважаються нині найефективнішим інструментом комунікації та впливу на свою цільову аудиторію.

Висновки

Суспільно-політична термінологія як найцільніше пов'язана із загальноживаним шаром лексики демонструє у своєму нинішньому розвитку і функціонуванні тенденції, характерні для лексичної системи загалом. Збереження основних засобів номінації супроводжується також їх зміною. Процеси активізації рідко вживаних або раніше позначуваних як архаїчні лексем, що мають місце у розвитку української лексики, знаходять своє віддзеркалення і в соціально-політичній термінології.

Турбулентний стан політичної термінології, характерний для першого десятиліття 21-го століття, не демонструє стабілізації, посилюючись, з одного боку, через входження запозичень, які не викликані потребою номінації нових явищ, оскільки вже існують давніші, добре укорінені запозичення в українській мові, або власні питомі назви. З іншого боку, і досі триває процес жаргонізації суспільно-політичної лексики, задокументований на початку 2000-х років. У найкращому разі це поява жаргонізмів, що приходять із розвитком нових технологій у спілкуванні, передусім англомовного інтернету та його різноманітних ресурсів (*нетворкінг, валідація, диджиталізація, блог, блогер*). У такому випадку їх приплив і входження в мову можна частково виправдати органічністю їх функціонування в інформаційному просторі, що формується новими засобами. У найгіршому — це ті, які перетинають межі притаманного їм середовища спілкування, переважно кримінального, і безцеремонно вриваються в політичний дискурс уже як компонент мовлення політиків, мова яких традиційно, з позицій культури мови, пов'язувалася з уявленням про (зразкове) дотримання норм літературної мови, що обслуговує не якусь одну групу чи прошарок суспільства, а суспільство в цілому.

Найбільш розробленим в мовознавстві є формальний аналіз, спрямований на вивчення словотвірних особливостей соціально-політичного лексико-семантичного поля. Шляхами поповнення складу суспільно-політичної термінології прийнято вважати використання питомих мовних засобів, запозичень та використання питомих елементів разом із запозиченими. Однак порівняльної статистики з приводу того, які засоби є домінуючими в формуванні нових термінів і чи є суспільно-політичні терміни у цьому плані відмінними від загальноживаних слів, не надавалося. Не менш важливим було б дослідження того, яке функціонально частотне навантаження мають терміни, котрі відрізняються способами словотворення від загальноживаних лексичних одиниць. Цікавим було б порівняти суспільно-політичну термінологію, наприклад, з фізичною чи іншою термінологією, що могло б пролити світло на специфіку використання засобів словотвору.

Співпраця політологів, мовознавців, фахівців з політичної комунікації, яку можна було б очікувати в плані вивчення політичної термінології, досі не набрала необхідного розмаху. Зазначимо, що політологи звертаються до праць мовознавців, тоді як численні праці з політики, політології, останнього десятиліття, наскільки нам відомо, залишаються все ще поза увагою лінгвістів. Важливим, на наш погляд, був би аналіз лексикографічних здобутків політологів, з'ясування принципів відбору термінів, визначення сфер функціонування цих термінів в політичному дискурсі: помітно, що частина включених термінів знаходиться на периферії не лише в нефаховому середовищі, а й у самій політології. Це тим більш важливо, що досі точаться дискусії з приводу того, чим є політичний термін, бо суспільно-політична термінологія часто-густо твориться народними масами і журналістами на відміну від так званих точних наук, у яких стандартизація та вироблення термінів є прерогативою саме фахівців цієї галузі.

Література

1. Баранник Д. Х. (2001). Українська мова на межі століть *Мовознавство*, 3, 40–47.
2. Березовенко А. В. (2002). Кримінальне аргю в Україні. *Мовознавство. Доповіді та повідомлення IV Міжнар. конгресу українців*. К.: Пульсари, 197–201.
3. Блануца А. В. (2010). *Наїзд. Енциклопедія історії України*, Т. 7. Редкол.: В. А. Смолій (гол.) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Наук. думка, 162.
4. Булінг <https://www.stopbullying.com.ua>.
5. Бурячок А. А. (1983). *Формування стільного фонду соціально-політичної лексики східнослов'янських мов: назви відносин між державами, народами*. К.: Наук. думка
6. Вакуленко М. О., Вакуленко О. В. (2017). *Словник фізичних термінів-синонімів: близько 5000 синонімічних рядів*. К.: Київськ. універ. ВПЦ.
7. Ганжуров (2011). *Комунікація політична. Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (гол.), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське вид-во, 347/
8. Головатий М. Ф., Антонюк Д. В. (ред.) (2005). *Політологічний словник. Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.* К.: МАУП/
9. Голубовська І. О., Жалай В. Я., Биховець Н. М., Линник Т. Г., Пархоменко А. Ф., Рахманова І. І., Рубашова Л. М., Крутлікова О. В., Бобошко Т. М. (2016). Термінологічна варіативність: підходи до вивчення. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3–31.
10. Дорожня карта (2014). Відновлено: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/Dorozhnyakarta-reform-RPR-dlya-Verhovnoji-Rady-Ukrainy-VIII-sklykannya.pdf>.
11. Драч І. (2019). Українська діаспора. Відновлено: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5041208484>.
12. Жалай В. Я., Линник Т. Г., Миронюк Т. М., Пархоменко А. Ф., Рахманова І. І., Рубашова Л. М. (2018). Новітні тенденції функціонування української військової терміносистеми *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 5–43.
13. Жалай В. Я., Линник Т. Г., Пархоменко А. Ф., Рахманова І. І., Рубашова Л. М. (2017). Перспективи соціолінгвістичного підходу до вивчення термінології. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3–17.
14. Завальська Л. В. (2018). Дослідження стилістично зниженої лексики в мовленні українських політиків (на матеріалі інтерактивного спілкування в умовах політичних ток-шоу): Відновлено: [dspace.onu.edu.ua > bitstream > handle](https://dspace.onu.edu.ua/bitstream/handle/).
15. Заварзина Г. А. (2007). Общественно-политическая лексика русского языка новейшего периода и проблемы ее преподавания в иностранной аудитории *Вестн. РУДН. Сер. «Русский и иностранный языки и методики их преподавания»*, 4, 56–61. Відновлено: <https://cyberleninka.ru/article/n/obschestvenno-politicheskaya-leksika-russkogo-yazyka-noveyshego-perioda-i-problemy-ee-izucheniya-v-inostrannoy-auditorii>.
16. Закон України про публічні закупівлі (2016). *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 9, ст. 89.
17. Іщенко М. П., Іщенко О. М. (2012). *Соціально-політична енциклопедія*. Чернівці: ІнтрополігаТОР.

18. Карабута О. (2013). Сучасна суспільно-політична лексика: семантико-структурний аспект. *Науковий вісник ХДУ, 19*. Херсон: Вид-во ХДУ, 54–57.
19. Кібенко О. (2019). Діджиталізація як нова ера розвитку корпоративного права (блог 16.07.2019). Відновлено: <https://stud.ua/news/blog/145948-didzitalizatsiya>.
20. Костюк Ю. (2018). Українська суспільно-політична лексика в інтернет-виданнях 2012–2017 рр. *Лексика на перетині наукових парадигм* (за ред. Л. Струганець). Тернопіль: Осадца Ю. В., 135–156. Відновлено: chtyvo.org.ua/authors/Leksyka_na_peretyni_naukovykh_paryadyhm.
21. Крысин Л. П. (2000). О некоторых изменениях в русском языке конца XX века. *Исследования по славянским языкам, 5*, Сеул, 63–91. Відновлено: www.philology.ru/linguistics2 krysin-00.
22. Ландау С. (2012). *Словники: мистецтво та ремесло лексикографії*. / Пер. з англ. К.: К.І.С.
23. Маклін Й., Макміллан А. (ред.) (2006). *Короткий Оксфордський політичний словник*. / Пер. з англ. — К.: Основи.
24. Мельничук О. С. (ред.) (1974). *Словник іношомовних слів*. К.: Гол. Ред. «Українська рад. енциклопедія» (УРЕ).
25. Мельничук О. С. (ред.) (1985). *Словник іношомовних слів*. 2-е вид., випр. і доп. К.: Гол. Ред. «Українська рад. енциклопедія» (УРЕ).
26. Навальна М. І (2010). Нові функціональні вияви кримінального жаргону в мові сучасної української періодики. *Мовознавчий вісник. Збірник наук. праць, 11*, 26–31. Відновлено: nbuv.gov.ua/irbis_nbuv/cgiirbis_64.
27. Навальна М. І. (2013). Жаргонна лексика в заголовках інтернет-видання «Українська Правда» Відновлено: http://eprints.zu.edu.ua/15847/1/navalna_gar_ldoc.pdf.
28. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Відновлено: slovarozhegova.ru word.
29. Парламентські слухання. Відновлено: <https://rada.oporaua.org/analityka/a-ia-k-u-nykh/19780-nopmatyvno-pravofo-ta-orhanizatsiine-rehuliuвання-parlamentskykh-sluhan>.
30. Політична енциклопедія (2011). Редкол. Ю. А. Левенець (гол.), Ю. Шаповал (заст. гол.). К.: Парламентське вид-во.
31. Пономарів О. Д. (2009). Лексика іношомовного походження. Відновлено: <http://ponomariw-kultura-slova.wikidot.com/inshomovna-leksyka>.
32. Попадюк Н. І. (2012). «Соціальний ліфт» як механізм формування державно-управлінської еліти України *Наук. вісник Академії муніцип. управління. Сер. Управління, 1*, 296–304. Відновлено: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2012_1_42.
33. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про державну інвентаризацію (аудит) земель». Відновлено: search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1.
34. Райт Е. О., Юркова О.В. (2007). Капіталізм. *Енциклопедія історії України, Т. 4*. Редкол.: В. А. Смолій (гол.) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: Вид-во «Наука. думка», 528.
35. Рафальський О. О. (2011). Адміністрація Президента України. *Політична енциклопедія*, Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське вид-во, 17–18.
36. Розпунтенко І. В. (2014). *Третє тисячоліття — Україна і неоколоніалізм* — К.: К.І.С.
37. Севрук І. І. (2017). Баланс влади та владних відносин (н. еліас): антропологічні наслідки в контексті військово-соціального управління. *Вісник Нац. Універ. «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого», 1 (32)*, 138–146.
38. Селігей П. О. (2007 а). Що нам робити із запозиченнями. *Укр. мова, 3*, 3–16; *4*, 16–32.
39. Селігей П. О. (2007 б). Питоме і чуже в термінології: гармонія чи конфлікт? *Вісник НАН України, 9*, 20–28.
40. Селігей П. О. (2008 а). Пуризм у термінології: український досвід на європейському тлі/ *Мовознавство, 1*, 49–66.
41. Селігей П. (2008 б). Чужого навчаємося, а свого цураємося... *Дивослово, 7*, 36–40.
42. Скурятівський В. Л. (2016). Культурна революція. *Енциклопедія сучасної України, Т. 16*. Гол. редкол.: Дзюба І. М., Жуківський А. І., Железняк М. Г. та ін.; К.: Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України., 112–113:
43. Словник онлайн <https://www.slovnyk.ua>.
44. Ставицька Леся (2003). *Короткий словник жаргонної лексики української мови*. К.: Критика.
45. Ставицька Леся (2005). *Арго, жаргон, сленг*. К.: Критика.
46. Стаття 102. Розгляд законопроектів Верховною Радою Відновлено: https://protocol.ua/ua/pro_reglament_verhovnoi_radi_ukraini_statnya_102.
47. Стишов О. А. (2019). Нова суспільно-політична лексика і термінологія в сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 50*, 258–268. Відновлено: journals.hnpu.edu.ua/lingvistics/article/view.

48. Тараненко О. О. (2002). Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство*, 4–5, 33–39.
49. Ткач О. І., Косів Петро Річард (2012). *Політологія: термінологічний словник. Навч. посібник*. К.: Унів. «Україна».
50. Томіленко Л. М. (2015). *Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови*. Івано-Франківськ: Фоліант. Відновлено: eprints.zu.edu.ua/21233/1/monograph.pdf.
51. Третяк Н. В. (2008). *Жаргонна лексика в друкованих ЗМІ (номінативно-експресивна функція)* (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). К.: Інститут укр. мови.
52. Хома Н. М. (наук. ред.) (2015а). Новітня політична лексика (неологізми, okazionalizmi та інші новотвори): навч. енциклопедичний словник-довідник» (за наук. ред. Хоми Н. М.). Львів: «Новий світ — 2000». Відновлено: <https://www.academia.edu>.
53. Хома Н. М. (2015б). Новотвори в сучасному політичному лексиконі: неологічний «бум»-2013-2014 та його відображення у навчальній політологічній літературі. *Вісн. Львівськ. універ. Сер. філос.-політолог. студії*, 6, 49–54.
54. Хома Н. М. (наук. ред.) (2015в). Сучасна політична лексика: навч. енциклопед. словник-довідник» [І. Я. Вдовичин, Л. Я. Угрин, Г. В. Шипунов та ін.]; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів: «Новий Світ-2000». Відновлено: files.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12.
55. Чаплик М. М. (2013). Злочинний жаргон як феномен кримінальної субкультури. *Вісник Харківськ. Нац. Універ. ім. В.Н. Каразіна*, 1045, 164–168.
56. Шляхтун П. П. (2015). *Політологічний термінологічний словник*. –К.: Київськ. Ун-т.
57. Ярош Я. Б. (2014). Політологія: сучасні терміни і поняття. *Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I–IV рівнів акредитації*. 3-є вид., випр. Львів: Новий Світ-2000. Відновлено: <https://eenu.edu.ua/yarosh-yaroslav-bogdanovich>.
58. BEREZOVENKO A. (2002–2003). Кримінальне аргю в Україні: парадокси и закономірности языковой действительности. *Rev. Etud. slaves*, Paris, LXXIV/2-3, 469–482.
59. Brexit Red Lines Retrieved from: www.globaljustice.org.uk/brexit-red-lines.
60. Fors A. C. (2012). The ontology of the subject in digitalization. Retrieved from: <https://www.igi-global.com/chapter/ontology-subject-digitalization>.
61. Glossary of political terms Retrieved from: <http://democracy.org.au/glossary.html>.
62. Immunity <https://definitions.uslegal.com/immunity>.
63. The Law Dictionary Featuring Black's Law Dictionary Free Online Legal Dictionary 2nd ed. Retrieved from: thelawdictionary.org.
64. O'Rourke K. H., Williamson J. G. (2002). When did globalisation begin? *European Review of Economic History*, 6, 23–50.
65. *Political jargon explained*. Retrieved from: <https://www.gq-magazine.co.uk/article/political-jargon-explained-guide>.
66. Popova M. Post V. (2014). What is lustration and is it a good idea for Ukraine to adopt it? Відновлено: <https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/2014/04/09/w/>.
67. PR (2010). To PR or not to PR: PR is not a verb. Retrieved from: www.cision.com/2010/04/to-pr-or-not-to-pr-pr-is-not-a-verb.
68. Roman, D. (2011). *Lustration and Transitional Justice: Personnel Systems in the Czech Republic, Hungary, and Poland*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press
69. Schweller R. L (2016). The Balance of Power in World Politics. Retrieved from: oxfordre.com/politics/view/acrefore/acrefore-9780190228637-e-119 DOI:10.1093/acrefore/9780190228637.013.119).
70. Veisbergs A. (2002). Defining Political Terms in Lexicography: Recent Past and Present *EURALEX 2002 PROCEEDINGS*, 657–667 Retrieved from: https://www.euralex.org/elx_proceedings/Euralex2002_072_2002_V.

References

1. Barannyk D. Kh. (2001). Ukrainiska mova na mezhi stolit *Movoznavstvo*, 3, 40–47.
2. Berezovenko A. V. (2002). Kryminalne arho v Ukraini. *Movoznavstvo. Dopovidi ta povidomlennia IV Mizhnar. konhresu ukrainistiv*. K.: Pulsary, 197–201.
3. Blanutsa A. V. (2010). *Naidz. Entsyklopediia istorii Ukrainy*, T. 7. Redkol.: V. A. Smolii (hol.) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: "Nauk. dumka", 162.
4. Bulynh <https://www.stopbullying.com.ua>.
5. Buriachok A. A. (1983). *Formuvannia spilnoho fondu sotsialno-politychnoi leksyky skhidnoslov'ianskykh mov: nazvy vidnosyn mizh derzhavamy, narodamy*. K.: Nauk. Dumka.

32. Popadiuk N. I. (2012). «Sotsialnyi lift» yak mekhanizm formuvannia derzhavno-upravlinskoï elity Ukrainy *Nauk. visnyk Akademii munitsyp. upravlinnia. Ser. Upravlinnia, 1*, 296–304. Vidnovleno: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2012_1_42.
33. Poianiuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy «Pro derzhavnu inventaryzatsiiu (audyt) zemel'». Vidnovleno: search.ligazakon.ua > l_doc2.nsf» link1.
34. Rait E. O., Yurkova O.V. (2007). Kapitalizm. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*, T. 4. Redkol.: V. A. Smolii (hol.) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K.: Vyd-vo «Nauk. dumka», 528.
35. Rafalskyi O. O. (2011). Administratsiia Prezydenta Ukrainy. *Politychna entsyklopediia*, Redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. K.: Parlamentske vyd-vo, 17–18.
36. Rozputenko I. V. (2014). *Tretie tysiacholittia — Ukraina i neokolonializm* — K.: K.I.S.
37. Sevruc I. I. (2017). Balans vlady ta vladnykh vidnosyn (n. elias): antropolohichni naslidky v konteksti viiskovo-sotsialnoho upravlinnia. *Visnyk Nats. Univer. «Iurydychna akademiia Ukrainy im.ï Yaroslava Mudroho», 1 (32)*, 138–146.
38. Selihei P. O. (2007 a). Shcho nam robyty iz zapozychenniamy. *Ukr. mova*, 3, 3–16; 4, 16–32.
39. Selihei P. O. (2007 b). Pytome i chuzhe v terminolohii: harmoniia chy konflikt? *Visnyk NAN Ukrainy*, 9, 20–28.
40. Selihei P.O. (2008 a). Puryzm u terminolohii: ukraïnskyi dosvid na yevropeiskomu tli/ *Movoznavstvo*, 1, 49–66.
41. Selihei P. (2008 b). Chuzhoho navchaiemosia, a svoho tsuraiemosia... *Dvyoslovo*, 7, 36–40.
42. Skurativskyy V. L. (2016). Kulturna revoliutsiia. *Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy*, T. 16. Hol. redkol.: Dziuba I. M., Zhukovskyy A. I., Zhelezniak M. H. ta in.; K.: In-t entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy., 112–113.
43. Slovník online <https://www.slovník.ua>.
44. Stavyt'ska Lesia (2003). *Korotkyi slovník zhargonnoi leksyky ukraïnskoi movy*. K.: Krytyka.
45. Stavyt'ska Lesia (2005). *Argo, zhargon, sleng*. K.: Krytyka.
46. Statia 102. Rozghliad zakonoproektiv Verkhovnoïu Radioï Vidnovleno: https://protocol.ua/ua/pro_reglament_verhovnoi_radi_ukraini_statyia_102.
47. Styshov O. A. (2019). Nova suspilno-politychna leksyka i terminolohiia v suchasniï ukraïnskii movi. *Linhvistychni doslidzhennia: Zb. nauk. prats KhNPU im. H.S. Skovorody*, 50, 258–268. Vidnovleno: journals.hnpu.edu.ua > linguistics > article > view.
48. Taranenko O. O. (2002). Kolokvializatsiia, substandyzatsiia ta vulharyzatsiia yak kharakterni yavyshcha stylystyky suchasnoi ukraïnskoi movy (z kintsia 1980-kr rr.). *Movoznavstvo*, 4–5, 33–39.
49. Tkach O. I., Kosiv Petro Richard (2012). *Politolohiia: terminolohichni slovník. Navch. posibnyk*. K.: Univ. «Ukraina».
50. Tomilenko L. M. (2015). *Terminolohichna leksyka v suchasniï tлумachniï leksykohrafiï ukraïnskoi literaturnoi movy*. Ivano-Frankivsk: Foliant. Vilnovleno: eprints.zu.edu.ua/21233/1/monograph.pdf.
51. Tretiak N. V. (2008). *Zharhonna leksyka v drukovanykh ZMI (nominatyvno-ekspresyivna funktsiia)* (Avtoref. dys. ... kand. filol. Nauk). K.: Instytut ukr. movy.
52. Khoma N. M. (nauk. red.) (2015a). *Novitnia politychna leksyka (neolohizmy, okazionalizmy ta inshi novotvory): navch. entsyklopedychnyi slovník-dovidnyk* (za nauk. red. Khomy N. M.). Lviv: «Novyi svit — 2000». Vidnovleno: <https://www.academia.edu>.
53. Khoma N. M. (2015b). Novotvory v suchasnomu politychnomu leksykoni: neolohichniy «bum» 2013–2014 ta yoho vidobrazhennia u navchalniï politolohichniï literaturi. *Visn. Lvivsk. univer. Ser. filos.-politoh. studii*, 6, 49–54.
54. Khoma N. M. (nauk. red.). (2015v). *Suchasna politychna leksyka: navch. entsykloped. slovník-dovidnyk* [I. Ya. Vdovychn, L. Ya. Uhryn, H. V. Shypunov ta in.]; za nauk. red. Khomy N. M. Lviv: «Novyi Svit-2000». Vidnovleno: filos.lnu.edu.ua > wp-content > uploads > 2014/12.
55. Chaplyk M. M. (2013). Zlochynnyi zharhon yak fenomen kryminalnoi subkultury. *Visnyk Kharkivsk. Nats. Univer. im V.N. Karazina*, 1045, 164–168.
56. Shliakhtun P. P. (2015). *Politolohichni terminolohichni slovník*. –K.: Kyivsk. Un-t.
57. Yarosh Ya.B. (2014). *Politolohiia: suchasni termyny i poniattia. Korotkyi navchalnyi slovník-dovidnyk dlia studentiv VNZ I–IV rivniy akredytatsii*. 3-ye vyd., vypr. Lviv: Novyi Svit-2000 Vidnovleno: <https://eenu.edu.ua> > yarosh-yaroslav-bogdanovich.
58. BEREZOVENKO A. (2002–2003). Kriminalnoe argo v Ukraine: paradoksy i zakonomernosti yazykovoy deystvitel'nosti. *Rev. Étud. slaves, Paris, LXXIV/2–3*, 469–482.
59. Brexit Red Lines. Retrieved from: www.globaljustice.org.uk > brexit-red-lines.

60. Fors A. C. (2012). The ontology of the subject in digitalization. Retrieved from: <https://www.igi-global.com › chapter › ontology-subject-digitalization>.
61. Glossary of political terms Retrieved from: <http://democracy.org.au/glossary.html>.
62. Immunity <https://definitions.uslegal.com › immunity>.
63. The Law Dictionary Featuring Black's Law Dictionary Free Online Legal Dictionary 2nd ed. Retrieved from: thelawdictionary.org.
64. O'Rourke K. H., Williamson J. G. (2002). When did globalisation begin? *European Review of Economic History*, 6, 23–50.
65. Political jargon explained. Retrieved from: <https://www.gq-magazine.co.uk/article/political-jargon-explained-guide>.
66. Popova M., Post V. (2014). What is lustration and is it a good idea for Ukraine to adopt it? Відновлено: <https://www.washingtonpost.com › news › monkey-cage › 2014/04/09 › w>.
67. PR (2010). To PR or not to PR: PR is not a verb. Retrieved from: www.cision.com › 2010/04 › to-pr-or-not-to-pr-pr-is-not-a-verb.
68. Roman, D. (2011). *Lustration and Transitional Justice: Personnel Systems in the Czech Republic, Hungary, and Poland*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press
69. Schweller R. L (2016). The Balance of Power in World Politics. Retrieved from: oxfordre.com › politics › view › acrefore › acrefore-9780190228637-e-119 DOI:10.1093/acrefore/9780190228637.013.119).
70. Veisbergs A. (2002). Defining Political Terms in Lexicography: Recent Past and Present EURALEX 2002 PROCEEDINGS, 657–667 Retrieved from: https://www.euralex.org › elx_proceedings › Euralex2002 › 072_2002_V.

Умовні скорочення використаних джерел

Громад. – <https://hromadske.ua>
ДКР – <https://dcr.org.ua>
Знай – <https://znaj.ua>
Інтерфакс – <https://ua.interfax.com.ua › news › political>
Іпрес – ipress.ua
Ек.Правда – <https://www.epravda.com.ua>
Еспресо – <https://espreso.tv>
СврУкр – eu-ua.org
Кур'єр – <https://ukuriy.gov.ua>
Лівбер. – ukr.lb.ua › news ›
Мислово — myslovo.com
Нафтогаз – www.naftogaz.com
Нов.Укр. – nv.ua>ukr
Право – pravo.org>news
Прозоро – <https://prozorro.gov.ua/en>
РадіоСвоб. – <https://www.radiosvoboda.org>
Сьогодні — <https://ukr.segodaya>
ТСН – <https://tsn.ua>
Тексти – <http://texty.org.ua>
Укрнет – <https://www.ukr.net>
Укрнов. – <https://ukranews.com>
Укрінформ – <https://www.ukrinform.ua>
УкрПравда – <https://www.pravda.com.ua>
УНІАН – <https://www.unian.ua>
УНН – <https://www.unn.com.ua>
Цензор – <https://censor.net.ua>
ЮрВісн – yvu.com.ua
24 ТБ – <https://24tv.ua>
BBC.ua — <https://www.bbc.ua>
depo – <https://www.depo.ua>
management – <http://www.management.com.ua>
Productplan – <https://www.productplan.com › roadmap-basics>
zik – <http://zik.ua/news>